

RESURREXIT

Lui Galileo Galilei

Biciuit și îngropat
M-am căznit și-am înviat.
Fără giulgiu și sicriu,
Mă-ngropaserăți de viu,
Dar, uituci, nu v-ați gândit
Să mă fi și răstignit.

Ar fi fost recunoscute
Toate cuiele bătute
Pe-ntunerice, pe tăcute,
Cu ciocane, noaptea mute.

De-ar mai fi rămas pământ
Felul ăsta de mormint!
L-am schimbat, întins pe ele-n
Lespezi vii de peruzele
Cu păreți de amelișt:
Să nu fiu și mort și trist.

Groapa chinurilor mele
Stă-ntr-un pisc, într-un ungher.
Făr-să vrei, nici să vă cer,
M-ați înmormintat în cer,
Între stele mari și noi
Și-ați luat cheile cu voi.

Dar mi-ajunse un cuvint
Ușa criptei s-o descint.

Tudor ARGHEZI

GL

BRÂNCUȘI
de
PETRU COMARNESCU
pag. 6

CORESPONDENȚĂ
DIN PARIS
de
IOAN GRIGORESCU
pag. 6

TĂRIM ASCUNS

Ca plai se-adeverește cînd, scrisă de căcori,
cimpia copiază văzduhul alb, cu pluguri?
Un alt tărîm se ară, adînc. Palpită zori
de zare subterană desferecat-n muguri.
O, palida sămînță ce moare! De pe guri
cu buze înțeleștate un abur o să suie
în plaiul încă verde, închipuind figuri
care-au mușcat în holde-nserarea amăruie.
Un zumzuit metalic prefigurează sus
bolovănosul tunet și ploaia, la soroace,
în timp ce, fără freamăt, dar bobotînd nespus,
mult mai adînc, sub glie, înțitul rod se coace.
Acolo unde fierul, de fulgere năimit,
trezește oseminte și luminează țeste,
sămînța cade-n ochiul străbunilor, uimit,
adăugînd prezentul, cu aur, la poveste.
Acolo vămuiții de veacuri vămuiesc
belșugul verii noastre, visat de generații -
o, fabuloasă vamă, meridian ceresc,
temei de sînge sacru al mării germinajii!
Spălăt-n vin, sămînța din unsprezece mii
de piepturi izvorască un nou ocean de grîne
hrănînd - înții - nadirul înfometatei gliei.
Noi pregătîm ospățul din ceea ce rămîne...

Și. Aug. DOINAȘ

ION VLASIU (din expoziția deschisă la sala Dalles) 1907

ARHIVA SENTIMENTALĂ

RADICALUL PRIMĂVERII

A existat oare și la noi o literatură aritmetică orală, exerciții ritmate, probleme puse în trohee și dactili, ecuații-poem care să înșele școlarul la o mai lesne deslegare, prin țepita imaginii poetice care acoperă numărul?
Dacă da, înseamnă că și noi detinem un folclor matematic, de o relativă valoare literară, așa cum avem o farmacopee populară, așa cum există o astronomie sau o meteorologie folclorică, parte din zestrea anonimă de înțelepciune și învătătură.
Folclorul matematic, prin rolul lui imediat didactic împlică totuși existența școlii cu învățuție constituată, și, dacă există

la noi un asemenea folclor, însemnează că acesta va fi dintr-un sud, dinspre Elada, acum cel puțin două seacuri și jumătate, de primii dascăli greci, uci loghiotatos atât de detestați de feciorii și jupnutele boierilor noștri. Alcazandri, Ghica, Negruzzi îi pictează cu vervă și savoare, omițînd să noteze însă un element de pitoresc întregitor și revelant. Alături de nua, de grunții de sare puși sub genunchi, de înrosirea urechilor și jumulirea frumoseilor pleie, tainele pitagorice și euclidene, ca și algebră ară-bască, se rețeau înțelepciunilor învățători prin dăruite povesti demne de gesta romanorum sau de ge-

berezada, prin grațioase fabule, epigrame și paradigme care, învălînd numărul în poezie îl sileau pe novice să zboare fără spaimă în empireul abstracțiunii. Mecanismul se pune în mișcare prin deslănțuirea ambiției logice, cu subtilități mostenite de la sofisti, dar nu rece, uscat, schematic, ci prin evidența imagistică a problemei care se impunea mai înții sensibîl:

„Primăvara vin cocori,
Mulți și repeși ca și nori,
Uite-i cum vin de frumos
Și din abor se lasă jos,
Pe cel mai verde, frumos...”
Nu cocorii sînt subiectul, ci o

serie numerică. Abstracțiunea se lasă însă dedusă treptat din imagi-

O asemenea piesă de arheologie folcloric-matematică a supraviețuit pînă mai ieri. Li datorăm salvarea profesorului crainovean Ion Purcaru, care o deține de la al său dascăl de la Școala Normală pentru învățătura poporului român, cam de pe vremea cînd ministrul al Instrucțiunii publice era Spiru Haret. S-o fi lansat în circuitul didactic însuși matematicianul ministru, într-o clipă de

Paul ANGHEL

(Continuare în pagina 7)

CU DARIE PRINTRE VETERANII RĂSCOALEI

montaj de Al. Ivan Ghilia

pag. 4-5

CRONICA IDEILOR LITERARE

de Adrian Marino pag. 8

PROLETARI DIN TOATE ȚARILE, UNIȚI-VĂ!

gazeta

ORGAN SAPTĂMÎNAL AL UNIUNII SCRITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA

literară

Anul XIV. Nr. 12 (751) • Joi 23 martie 1967

8 pagini: 1 leu

LECTURI INTERMITENTE (XIX)

Prietenii și admiratorii lui Tudor Vianu au toate motivele să fie încantați de recentul studiu (Tudor Vianu, Editura pentru Literatură, 1966), pe care Ion Biberi îl consacră memoriei aceluia, de la a cărui trecere în dăbrăvile elisee, se vor împlini în curînd (mai exact: în Mai cînd rozele-nfloresc) trei ani încheiați. În primul rînd, pentru că reinvie, în chipul unei prea frumoase stele votive, imaginea unei personalități dintre cele mai de seamă ale culturii noastre în ultima jumătate de veac, și, în al doilea, pentru că țoțea cu care reaprinde această flăcără, pururi vie, de altminteri, în inimile neconsolate ale celor ce l-au iubit pe Tudor Vianu, e minuită de bratul viguros al unui învățat de calitate și prestigiu lui Ion Biberi. S-au scris, de bunăseamă, și pînă acum, nenumărate pagini frumoase, vibrante prin lirismul lor, iar alături prin franca recunoaștere a multelor daruri ale lui Tudor Vianu, și studiul lui Ion Biberi nu le trece sub tăcere, chiar dimpotrivă, este însă înția oară că cineva întreprinde o cercetare de ansamblu a unei personalități cu atât de ramificată activitate, că folosește o atât de variată gamă a investigațiilor și că păstrează studiului său un conținut și strict caracter științific.

Romancier, la care explorarea psihologică pătrunde în abisurile conștiinței și exeget al literaturilor străine, în frunze cu inextricabilul „Ulyse” al lui James Joyce, Ion Biberi

UN SEMICENTENAR LIRIC

BREVIAR

La optzeci și cinci de ani de la nașterea poetului și la cincizeci de ani de la apariția culegerii de poezii Plumb de G. Bacovia, Editura pentru Literatură a dat o ediție nouă a faimoasei cărți, care a marcat o dată în istoria literii noastre. Îmi place să menționez caracterul bibliofilic al tipăriturii. Nu mă împac însă cu simbolul ornamental de pe copertă: plumb topit, ca în superstițiile populare, cu o lacrimă prelină dedesubt. În universul bacovian, plumbul nu-și revendică o corespondență folclorică, ci este metatara-cheie a existenței noastre, sub un cer întunecat, pe care nu luzește nici o stea. Nu cunosc în toată literatura universală — excepțind poezia satanicele flori baudelairene — o astfel de măturie a împasului existențial tragic, de o similitudine atât de apropiată de o asemenea măiestrie artistică. Poetul abia atinsese vârsta de treizeci și cinci de ani, dar se desinterea cu totul de soarta scrisului său, care i se părea tot atât de închisă, în perspectivele ei, ca și viața lui însăși. La ce bun să-și strîngă micile poeme în volum? A trebuit să intervină, cu entuziasmul său pentru poezie, mai tîrziu Ion Pillat și să obțină aprobarea autorului ca să-i strîngă din periodice, bucată cu bucată, cele 50 de fragmente ale unuia și aceluiași unic poem care este Plumb. Nu-mi explic de ce Editura pentru Literatură a omis să menționeze sau pur și simplu să reproducă mențiunea de la sfîrșitul primei ediții:

UN SPIRIT UNIVERSAL

CRITICA CRITICII

S-au împlinit de curînd doi ani de cînd primii ghiocci și primele violete au învesnit mormintul de lîngă Sadoveanu, Coșbuc și Eminescu, al lui George Calinescu. Societate Academiei și Institutul de Istorie și Teorie Literară ce-i poartă numele, au comemorat sobru și distins evenimentul, Geo Bogza i-a închinat alese rînduri entuziastice de subtile emoții, în „Contemporanul”, iar unul dintre unenicii săi într-o istoria literară, cercetător al Institutului, a citit în preajma mormintului sugestive versuri în care criticul se autoportrețizează cu luciditate. O ședință obișnuită de lucru, devenită prin eveniment solemnă, s-a desfășurat pios în casa sa, pe cale de a fi transformată în muzeu. În colțul unuia din încăperi, scaunul de pe care privea cu ochii lui sîfredelitori, îl aștepta parca să colaboreze din lumea de dincolo și să depene — din nou — ghemul lungilor și pitoreștilor lui monologuri. Se discutau, în ședința de care vorbim, scurtele lui Bernardin de Saint-Pierre și ale lui Prévost în România. De undeva se presimesea, ca desprinzîndu-se dintr-un fundal îndepărtat, vocea ascuțită a celui care ar fi putut trata, cu atîta știință și grație, subiectul controversat.

Știngerea lui G. Calinescu a însemnat într-adevăr o pierdere entuziastă pe care frecventele glose din jurul operei lui, perpetuate fără înecare pînă astăzi, o confirmă pe măsura trecerii timpului. Fără nici o figură de stil, G. Calinescu n-a pierit, de fapt, niciunul, și lumina lui, în amănutele domenii ale artei și științei literare, nu se vor întuneca niciodată.

Privîndu-i opera în ansamblu, criticul apare ca un enciclopedist în sensul Renașterii și prezenta sa la recenta comemorare a lui Pico della Mirandola trebuie considerată ca o expresie a unei vădite afinități electice. Cînditorul italian ce-și propunea să strîngă în 900 de teze, prefatate de un cuvînt cu privire la „De hominis dignitate”, tradițiile culturale ale întregii omeniri orientale și occidentale, cel care socotea că poate țara orice fel de temă cu deplină siguranță și neclintită fermăritate, — încorpora setea nestîna de știință, filozofie și artă a epocii sale, desprînsă cu greu din negurile, cel puțin relative, ale evului mediu.

E dificil să nu distingîm, dintr-o dată, trăsătura enciclopedică a lui George Calinescu, interesul lui pentru toate genurile și speciile literare, pentru celelalte arte, pentru arhitectură sau muzică, îndeosebi, pentru științele pozitive chiar, cu prilejul, de pildă, al comentariilor cu privire la Eminescu, pentru viața practică însăși în aspectele ei semnificative, văzute de departe. Enciclopedismul criticului era în mod dominant lucid, dar nu lipsit de străluciri iluministe, științifice de idei aparținînd pe neașteptate și culminînd prin ineditul lor.

De o mare serie de cunoștințe erau pătrunși și romanticii din moment ce Schelling, Fichte sau Hegel îndeau

AI. DIMA

(Continuare în pagina 7)

PERPESCIUS

(Continuare în pagina 3)

Șerban CIOCULESCU

(Continuare în pagina 2)

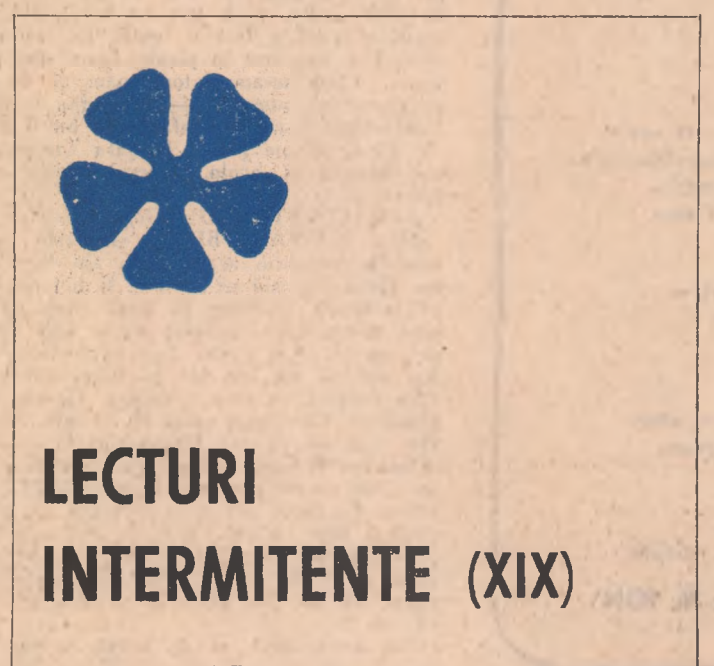
BRANCUȘI: CUMINȚENIA PĂMINTULUI

(Urmare din pagina 1)

că raporturile dintre artă și muncă, alit de subliniate în sistemul estetic al lui Tudor Vianu, i-au înlesnit și justificat orientarea spre socialism, sau, faptul că, la patruzeci de ani, a putut stăpîni cu atîtă siguranță vastul material al studiului (esteticii) dovedeste încă odată intensitatea cu care problemele pe care le studiază erau trăite (p. 198) și urm. — astfel de constatări, și ele nu sînt, firește, singurele, dau măsura familiarizării autorului cu obiectul cercetării sale, asimilarea problemelor ce dezbate, ca și pătrunderea în toate acele capitole în care Ion Biberi expune și discută opera de gânditor, de estetician, de critic, eseuist, istoric literar și stilist (în sensul de propovăduitor al stilisticii literare), de profesor, de moralist și de ambasador al difuziunii culturale românești peste granițe, la numeroasele congrese internaționale, cit și în calitatea sa de reprezentant al țării la UNESCO. Bogatelor mărturii despre profesor, contradicțiilor unele, culese de la foștii discipoli și colaboratori, și care-i oferă ocazia lui Ion Biberi, care vorbește cu atîtă admirație de vraja oratorică a lui Nicolae Iorga, să definească stilul profesoral al lui Tudor Vianu, care a comunicat studenților săi un îndreptar, o metodă, un exemplu din marea clasă a dascălilor vremii, în fața lui Ovid Densusianu, li se adaugă unele detalii, mai mult sau mai puțin anecdotice, cum sînt acelea care privesc mimica oratorică a profesorului, anumite repetiții sau stîngăcii de elocuție sau către sfîrșitul carierei sale, o schimbare, în modul de a interoga, altădată indiferent, la examene. Unei studente, pe care o „buctase”, cum se spunea acum jumătate de veac, la Arad, și care se revărsa în torentele lacrimale, bunul dascăl îi împărtășea (cruzime? ironie? sau simplă observație psihofizică?) consolare că „plînsul usurează”. Toate aceste capitole, grele de substanță și de comentarii, și care vor iniția pe mai mult de unul dintre admiratorii lui Tudor Vianu în arcele unei activități, precum de prodigioase pe atît de necunoscută marelui public (în treacă, voi subscrie cu Ion Biberi, la capătul unui excurs asupra poezilor noastre, Eminescu, Măce-donski, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Lucian Blaga, pe care i-a studiat, regretul că Tudor Vianu nu ne-a lăsat, la fel cu excepționala „Arta prozatorilor români”, o „Artă a poezilor români”), duc, în chip firesc, la cele două pagini de „perspectivă”, cu care Ion Biberi își încheie studiul, ce s-ar conveni în întregime reproduce, atît pentru justetea ei și pentru timbrul lor, și din care reproducem crîmpeul medial: „A adus, prin opera sa scrisă și orală, de structură complexă, în același timp filozofică, științifică și literară, contribuții efective în cîteva probleme esențiale ale culturii românești: a) fiind pentru prima oară în România un curs universitar de Filozofia culturii; a) elaborat în țara noastră prima înțelegere sintetică a esteticii, cu intuiții rămase în multe privințe viabile; a) adus contribuții însemnate la înțelegerea artei literare a cîtorva mari scriitori români, cu deosebire Eminescu; a) întreprins prima cercetare de ansamblu asupra caracterelor specifice ale literaturii române. Lucrările sale asupra teoriei valorilor, asupra a numeroase probleme de filozofie generală, și specială, din domenii disparate, dar convergînd în unitatea unei gândiri coerente și bine organizate, reprezintă un adevărat reperoriu al problemelor importante ale timpului”. (Sublinierea n.s.).

Am greși însă și am induce în eroare pe ceilalți, dacă am prezenta studiul lui Ion Biberi numai sub acest aspect, ce-i este, printre primele, propriu științific. Monografia sa nu e, totuși, mai puțin și o carte de evocare, a omului și a mediului său familiar, a tinerilor ani de studenție, a entuziasmelor, a prietenilor nedemnițiți pînă-n clipa din urmă, și mă gîndesc la Simon Bayer și la Alexandru Colorian, a centrelor universitare, din străinătate, Viena și Tübingen, unde și-a făcut studiile, a savanțelor examene, atît de revelatorii, pe imagini fotografice și chiar a ultimelor clipe, pe patul de suferință, în spital. Ion Biberi, nu este, evident, un sentimental, un emotiv, cel puțin în scrisul său. El este un om de știință, un observator sagace, un psihiatru cu o metodă bine definită, înbinînd datele anchetelor personale cu datele tratatelor de specialitate, ce nu greșesc, căci sînt fondate tot pe anchete (dar ce frumos și cît de pertinent vorbește Ion Biberi de pericolul ce pîndesc pe orice biograf, hîrtiut de preferințe, contrarii!) — și totuși nu s-a vînt putea smulge poeziei, sobră e adevărat însă nu mai puțin învaluitoare, ce se desprinde din evocarea copilăriei lui Tudor Vianu, în cîminul-muzeu din Giurgiu al părintelui său, d-rul Vianu, fost al meu coleg de comitet la Asociația Invalizilor, acum patru decenii și la a cărui înmormîntare, după o lungă suferință, am participat, ca și la aceea, din 1938, a lui Alexandru Vianu, tînărul atît de înzestrat și atît de preîmpunător rîpș, alături de Tudor Vianu, împietrit în durerea sa. „Aerul respirat atunci, scria Tudor Vianu, în acel text rar din „Tribuna Medicală” pe 1935, despre care aminteam, a influențat adînc alcătuirea mea. Sentimentul grav și tainic al vieții, deprinderea analizei, iubirea de exactitate, în toate operațiunile intelectuale, sînt feluri de a fi, pe care le atribuie acestor îndepărtate sugestii ale copilăriei”. În lumina acestor detalii, legate de atmo-

fera căminului părintesc, cit de nobilă, cit de spartană apare lecția pe care venerabilul părinte o aplică fiului său, ajuns la vîrsta de 25 de ani și care-și uită, jenat de prezența unor prieteni, datorită de a săruta mîna tatălui său. „Doctorul Vianu, adăogă Ion Biberi, relatînd informația, ce deține de la Edgar Papu, a făcut cu acest prilej observația, pe ton autoritar, că nu există nici o scuză și nici o împrejurare care să explice lipsa acestei dovezi obligatorii de respect filial”. Dar poezia romantică a lui Tübingen, al tezei de doctorat, vechea așezare medievală, ilustrată de Hölderlin, de Uhland, de Schelling și Hegel, atît de conformă cu „sensibilitatea romantică”, pe care Tudor Vianu și-o recunoaște nu odată, cu mica mansonă în moara de pe Neckar, ce-i este locuință, cu insula de promenadă, de peste rîu, și cu îndelungatele meditații față în față cu turnul în care a zăcut Hölderlin... Ion Biberi acumulează în cîteva pagini numai: un peisaj, o atmosferă, o personalitate, ce-și transmite, la fel cu vasele comunicante, generoasele seve, cu întreaga lor poezie. În schimb, cele aproximativ o sută de pagini ale primelor două capitole, „Biografie morală” și „Portret” abundă în trăsături, unori aparent contradictorii, care ar putea lăsa impresia unui „pro-

fil compozit, din lumini și umbre, din simetrii”, (ceea ce Ion Biberi nu urmărește) dar care, prin bogăția amănunțelor și prin subtilitatea interpretărilor, realizează un portret „grandeur nature”, ar spune Laforgue, în care omul de știință aplică o prosepctiune, s-ar zice electronică, precum în „descifrarea” fotografiilor și din care anume fragmente merită să fie reținute, nu numai pentru veracitatea detaliilor, dar și pentru frumosul lor contur, linear. Referindu-se la popasurile autobiografice, pe cari Tudor Vianu le obișnuia din cînd în cînd, fie în paginile „Jurnalului” său, fie în autobiografia sa intelectuală, intitulată „idei trăite”, Ion Biberi glosează: „Dar totul a fost «trăit» de el cu intensitate: idei și convingere, experiență estetică și activitate profesională, concepții filozofice. Nimic nu a fost apropiat din afară, la suprafață, totul a fost încorporat, simțit cu toate resursele ființei etc.”, etc., ceea ce îl conduce pe Ion Biberi să vorbească de „stilul de viață, bine statornicit”, pe care Tudor Vianu și l-a ales și desăvîrșit cu un adevărat arhitect al destinului său: „Omul, spune d-sa, mai departe, se manifestă în toate împrejurările întreg, în sensul că nu prezenta o prevelență a unei „calități de căpetenie” oarecare, în paguba celorlalte. Reprezenta o armonie și o întregire a ființei, nu numai în succesiunea vremii prin solicitările variate ale împrejurărilor din afară, reclamînd orientări sufletești variate, ci și în echilibrul actual al vieții sale sufletesti”. Despre acest „stil de viață”, despre această „armonie” și despre acest „echilibru”, biograful vorbește în dese rînduri, și adevărat este că, întru aceasta, Ion Biberi are perfectă dreptate, și că a surprins notele dominante ale personalității lui Tudor Vianu. Așa cum are dreptate și cînd vorbește de „dramele interioare” ale aceluia pe care-l socotește un „emotiv”, și care el însuși se definea „un romantic” și un „mare melancolic”. Amintind de „discerția” și de „pudorea sentimentelor” lui Tudor Vianu, Ion Biberi citează din „Jurnal” fraza: „Stîmpez pe omul demn și venerabil din rerea care se ascunde”, și în inscripția aceasta lapidară e întreg Tudor Vianu, cu stilul său de viață, cu echilibrul și cu armonia vieții lui. Căci ceea ce uimea într-adevăr pe oricare l-a apropiat,

și îndeosebi în perioadele depresionare (și au fost destule) ale existenței sale, era tocmai această discreție, această mască înșelătoare, cu care își disimula marile suferințe. Prietenii și admiratorii lui Tudor Vianu, apuneam într-un început și am putea repeta, au toate motivele să fie încîntați etc. etc. Toate motivele — mai puțin două, din ferire nu grave, cu toate că inițial ar putea isca o gîlceavă, în sensul cantemiresc al cuvîntului. De aceea pe și multumim să-l transcriem în litera lui: „...vom putea, cîntîrînd bine cuvintele, asemăna rolul jucat de Tudor Vianu în viața culturală dintre cele două războaie, și mai ales în România socialistă, cu acela revenind lui Titu Maiorescu pentru epoca Junimii” (p. 173). Ceea ce mi se pare cu neputință de demonstrat, oriic ar fi vorba, pentru a folosi termenii lui Ion Biberi, de „echilibrul între atitudinile contradictorii și de judecata cumpănită și dreaptă” a conducătorului Junimei. Rolul lui Titu Maiorescu a fost unul istoric, chiar providențial, pe care nici împrejurările, nici temperamentele cu totul opuse, nu l-ar fi îngăduit să se repete. Astfel de roluri istorice în cultura noastră, mai aproape de noi, au jucat, de bună seamă: Gherța, Nicolae Iorga, Ovid Densusianu, chiar Mihail Dragomirescu. Iar argumentele, pentru a sustine o astfel de ipoteză, s-ar găsi, bănuiesc, în vasta cercetare, ce Tudor Vianu consacră Junimei și lui Titu Maiorescu în a sa „Istorie a literaturii române” din 1944, una din cele mai temeinice din cîte s-au scris și pe care Ion Biberi o pretuiește, spre multumirea noastră, la întreaga, înalta ei valoare. Al doilea motiv e, într-un fel, și mai puțin grav, intrucît e măturisut chiar de autor. Referindu-se, în frumosul capitol „Moralistul”, la excelența formală a unor aforisme, literare precît și filozofice, în scrisul lui Tudor Vianu, Ion Biberi resimte regretul de a nu fi acordat artistului toată atenția cuvenită, adăugînd: „am fi putut chiar, concentrîndu-ne luarea aminte asupra producției pur literare a autorului, completa cercetarea cu o artă a scrisului lui Tudor Vianu, aplicînd operele sale metoda de analiză la care a supus pe prozatorii români, așa cum o măturisim, am avut intenția înainte de redactarea acestei cărți. Am fi depășit însă economia expunerii” etc. (p. 211—212). Ceea ce n-ar fi exclus să infirmăm într-o a doua ediție a monografiei. Evident, Tudor Vianu a fost gînditor, esteticianul, eseuist, omul de știință și de prestigiu, pe care monografia lui Ion Biberi îl înfățișează atît de elocvent, în toate ipostazele. El n-a fost însă, mai puțin și în același timp, artistul emotiv, scriitorul, poetul, care s-a voit întotdeauna, și care dădea atîta farmec întrevederilor cu el. Așa l-am cunoscut, și ca noi atîția, de la inițitul nostru contact de la „Lectopisetti”, revista de opt numere, de formatul „Flacării”, dintre 10 noiembrie 1918 și 1 martie 1919, scoasă cu banii lui Scarlat Struțeanu și condusă de ingeniosul spirit viu al lui Dragoș Protopopescu, și pînă la ultimul său mare poem „Ștefan și Centaurul”, scris la marea nepotului său, în ianuarie 1964. În mezanina de la High-Life, mai tirziu Corso, peste drum de Imperial, unde ne improvizasem redacția, l-am cunoscut iniția oară pe Tudor Vianu, adus de bună seamă de Dragoș Protopopescu, ce-l cunoștea din cercul „Vieții noi” a profesorului nostru Ovid Densusianu. Revăd scena, de după apariția inițului număr, în care Dragoș Protopopescu creionase un admirabil portret („Un puritan al artei”) dascălului său („Omul acesta cu proporții de bibelot genial, cu percepții de miniatură în ochii cu finetă de arabesc, în gust cu o desăvîrșită artă a ciselurii, e mic fiindcă e sus, e puțin fiindcă e rar, și numai fiindcă e unic, e inadmisibil...”), și-l aud relatînd, cu vervă inimitabilă, cșecul întrevederii cu profesorul, nemulțumit, între altele (ocupăția nemțescă nu luase sîrșit) și pentru că în ciclul de „Inscripții pe un scut și-o țargă”, a cărui publicare o începusem, dedicam una din poeziile pîrintelui Gala Galaction. „Retineți din paginile zilei numele frumos de Tudor Vianu. Veți auzi mult de el” spunea o notiță a lui Dragoș, desigur, din cronica („Nota cenzorială”, primul număr și începînd cu numărul 2, Tudor Vianu își începea colaborarea cu versuri. Cînd, în 1927, al doilea volum al antologiei poezilor de azi” publică din Tudor Vianu, alături de altele, poeme ca „In vie” sau „În oada doctorului Faust”, s-ar fi putut crede că ele reprezintă dorul de evadare în natură, al tînărului docent de estetică, ce era, la timpul acela, Tudor Vianu. În realitate, ambele poeme fuseseră fipărite cu ani înainte în „Lectopisetti”. În ultimul număr, al optulea, al revistei, Tudor Vianu închină un minunat elogiu lui Romain Rolland, a cărui atitudine anti-războinică făcuse obiectul a numeroase comentarii. „Sădăstii un palmier într-o oală de pămînt: vasul se sparge. Marile atitudini nu se investesc niciodată în aureala cuminte a bunului simț”, spunea cu o metaforă sugestivă, vorbind de elam umanitar al lui Romain Rolland, și metaforele vor însoți (nu numai în studii), cu statornicul lor cortegiu de torțe aprinse, întreaga existență a lui Tudor Vianu, de la născutul troian, înfrățit cu apele mării, „Palinurus”, din juvenilul poem al debuturilor la „Vieța nouă” și pînă la grandioasa metaforă a poemului alexandrin „Ștefan și Centaurul”, în care invocă geniele protectoare ale Thesaliei, să-i inițieze nepotul în tainele vieții și să-l călăuzească din primii pași pînă-n dumbrava cu filomele, unde, sub lespedea de marmoră, odihnește sufletul poetului și bunicului, citor de spîț.

MIHU DRAGOMIR LA NORDUL IUBIRII

[cînd]

iată miinile : dogoresc
fruntea : cer vinăt de tunete
iată parcul : nimeni
iarba e umedă ca o invitație la nemurire
iată-mă : fe aștept
cînd vei veni ?

cînd ?

[fecioară în negru]

În vasele masive de piatră
gladiole și limbi mătăsoase de iarbă
fecundează, din umbra stăruitoare
a firidelor răcoroase de piatră.
O lumină albastră
filtrată prin plafonanele de gheață
trezește pașii amantilor
înmănunchindu-i în pavana regretelor.
Luna frămîntă din umbra castanilor
sălbatici
fecînd prin pavezele grele de frunze
degete mingioase și albe, —

statua ta cerească, de noapte,
fecioară în negru.

căutări

Să aprindem țigara unui cîntec,
în somnul dansului o lenevie aquativă.
Rătăcisem pe străzi, cu numele uitate,
scobituri în piatră ascundeau alcovuri,
(un viu catifelat — mîinile tale —)
rătăcisem în parcuri, podidiri ierboase în
havuz,
rătăcisem în tăcerea arborilor fulgerați,
Ultimele regrete, de culoarea soarelui rînit,

Fumează tutunul acestui cîntec
aduce strania liniștire a frunzișului,
ca pădurile aprinse, în toamnă,

cu lacrima noastră călătoare.

MIHU DRAGOMIR 'STAMBUL 1957

gol

Amejim de vinul nopții înalte
o clipă cît o viață amejim
și cînd călcăm ușor pe stele sparte
cu zimbetul secret călătorim.

Ne vom întoarce? După-un anotimp
în care am secerat atîtea vise
în cîntul unanım un ultim ghimp
plutește-n grai, în ochi, în manuscrise.

Căci vis al morții-eterne... Fraze
sculptate lent în timplele de jar.
Ne-nfășurăm voioși în parafraze
dar ne atrage-un gol tentacular.

amintiri

Amintiri, plante uscate,
vă port după mine, dar nu încălzîți.
Am chemat în cornul singurătate
dar ochii clipeșc istovîți.

Unde-i copilul cu ochii adînci,
cărțile cărămizi pentru castele spaniole,
unde-i urcușul visat pe sînci
și pensula care picta cupole ?

Unde-am rămas, în care coet,
hămăie dulăii pe ulițe strîmte,
s-a strecurat printre voi un poet
dar nimeni n-aude, și nimeni nu simte.

Amintiri... străzile sînt la fel,
poate voi mai fi adolescent —
să provoc tot pămîntul, în viri de penel,
și să mă pierd într-un cînt violent.

să ard

Cînd va fi ziua ?
Este pe-aproape
o floare spuzită
m-atinge pe ploape.

Atîț l o viață.
Cît am urcat
din nimbul departe
n-am respirat.

Povești, cu lume,
cu vrăjitori,
aș lua cu mine
un pumn de culori.

Ce-o să m-ntrebe ?
Statui n-am zidit,
în jurul vieții
dear m-am rotit.

Dar dacă-n urmă
nu las stindard —
am fost lampagiu,
am vrut să ard.

8.XI.1949 Br.

noaptea

Foșnetul frunzelor tinere numai noaptea
urcă duhuri, apropiindu-le și-n cățui
e o liniște spiraltă — Moartea —
pe care, cunoscînd-o, în aceeași vedenii
o-ncui.

Susură, inimă, vestește duna minunii,
zările au pocale albastre și, sus,
oginda neîncărcată a minciunii
ascunde vulturul gigant și răpus.

Un zvon mai singur ca țimpla de jar
tremură chemarea, foșnînd-o în ploa,
o noapte, o mîină ce-și caută razem, și, iar,
foșnetul frunzelor tinere, din noi.....

27.IV.1941 Bacău

CU DARIE PRINTRE VETERANII RĂSCOALEI

MEMORIALISTICĂ 1907-1967

Montaj de AL. IVAN GHILIA

Mi-am imaginat și așa fi vrut altfel întâlnirea aceasta. Vedeam pentru prima dată locurile descrise într-o carte care-a colindat în lung și lat pământul, de la Paris la Pekin, de la Stockholm la Buenos-Aires, de la Moscova la Teheran, de la Lisabona, la Helsinki și Reykjavik, pînă la Sidney.

...pămînturile care au fost semănate cu semințe și lacrimi și împrescate cu sînge, au înverzit.

"Peste oamenii împușcați și îngropați adinec a răsărit iarbă, iarbă nouă, iarbă proaspătă..."

Mi-am imaginat întâlnirea aceasta pe cîmp. Exact pe cîmpul unde au fost oamenii împușcați și îngropați, peste care a răsărit iarbă, iarbă nouă, iarbă proaspătă. Lîngă un arbore bătrîn, un stîlp sau o piatră de hotar pe care să văd scris un nume sau un șir de nume, sau cel puțin o dată, acea dată, acea zi și oră din și cînd pe locul acela s-a petrecut acea tragedie zguduitoare, acel fapt inimaginabil azi, cînd un mîmunchi de oameni descultii, încrîncenați și flămînzii, cu miinile goale, au stat în fața armelor încărcate, sau a satului întreg adunat să primească "dreptatea" boierilor concretizată în tăișul sabiei și-n argumentul tunurilor.

"A ieșit nevastă-sa din bordei cînd a auzit foc de pușcă. La început, nici n-a știut ce s-a întimplat, pe urmă l-a văzut pe bărbat-său hordăind, scaldat în sînge, l-a văzut pe Afanasie Zagoriș în uliță, cu arma întinsă. Lîngă nevasta lui Răducu, copiii. Patru, nu mai puțini. Copiii s-au repezit spre morți: tată! tată! tată! Il întorceau, îl mișcneau, s-au mîjnit cu toții de sînge. Muierca, ca o fiară, spre ofițer:

— Mi-ai ucis omul! Mi-ai ucis omul! Nu te-ai mai răbda Dumnezeu..."

Cu latul sabiei au plesnit-o. Peste obraz a plesnit-o..."

În Roșiori de Vede un întreg muzeu, arhiplin, păstrează pentru timpurile noastre și pentru viitorime documentele cele mai grăitoare ale răzcoalelor țărănești din această parte de țară. Dar un muzeu oricît de științific ar fi organizat, nu va putea și nu poate emoționa și electiza conștiințele ca faptul viu, al mărturiei directe; nimic nu poate emoționa mai mult ca întâlnirea cu acele realități care au intrat în conștiința noastră prin cărți sau prin istorie sau ca întâlnirea cu acei factori activi ai istoriei, veterani ale căror tragedii ne-au impresionat profund și pe care îi vedem aveau în firească și omenească lor, alături de autorul prin sufletul cărții au trecut pentru a deveni eroi de literatură și bun spiritual al tuturor.

IMAGINAȚIE SAU REALITATE?

Nu pe cîmp cum aș fi dorit, lîngă o piatră de hotar sau în fața fostei primării unde lăncu Dachin (și cîți ca el!) a fost legat de stîlpul felinarului. Întîlnirea noastră (și poate e mai bine așa) are loc în sala palatului pionierilor din Roșiori de Vede. Sala e plină de tineret, elevi, studenți, veniți să-l salute pe autorul romanului "Descult". Cîți n-au încăput, stau ciorchine pe la geamuri. În mijlocul sălii oameni în vîrstă, unii de vîrsta autorului, alții mai în vîrstă veniți să-și amintească; toți ascultînd într-o liniște solemnă; tulburanți și gravi. La prezidiu doi participanți la răzcoală, bătrînii Năstase Biră și Radu Călcia și profesorul Petrică Voivozeanu, directorul muzeului răzcoalelor țărănești din 1907, care și-a trecut examenul de doctorat cu o lucrare despre aceste răzcoale.

PROF. PETRICA VOIVOZEANU: «Amintirile mele despre 1907 încep cu o tragedie. Învățătorul pe care l-am avut în clasa a III-a primară, tînărul Oprea Oancea, a fost omorît în bătaia la 1907, ca participant la răzcoală. Imi amintesc ca acum. În toamna lui 1907 a venit în clasă un tînelor în uniformă de elev de școală normală. Nu lepădase încă uniforma de la școală. În primăvara lui 1907 cînd

Începuseră răzcoalele prin Moldova și se potoliseră oarecum acolo, au izbucnit în fostul județ Teleorman. Rezbucnirea aceasta se datorește puțin și învățătorului Oprea Oancea de la Roșiori de Vede, care predă în clasa a III-a unde eram eu elev. A fugit de la școală, s-a dus în satele Bivolăța, Antonești, le cunoașteți, după Tinoasa și Valea Cănelui, a strîns țărani și a distrus conacele boierului Bădulescu și ale arendașului Nicolau. Anchetat a doua sau a treia zi a fost omorît în bătaie de locotenentul Gherman dintr-un regiment de infanterie din București, responsabil cu represia pe Valea Cănelui.

Acesta a fost motivul pentru care, mai tîrziu, cînd am învățat la Universitate și am hotărît să fac o lucrare de doctorat, am ales tocmai episodul acesta al asasinării învățătorului meu Oprea Oancea, ucis în bătaie..."

Scund, albit, cu părul tuns perie și fața ridată, Petrică Voivozeanu se adresează patetic sălii:

— Gîndiți-vă, tineri, să te omoare cineva în bătaie! Moartea este grozavă oricum ar fi, dar ca să mori bătut cu centironul este și mai îngrozitor. Zice lumea că el, săracu, zbiera cînd era în chinurile morții: «Nu da domnule plutonier, nu da domnule ofițer..."

ZAHARIA STANCU: «Mulți dintre cititorii și comentatorii din străinătate ai cărților mele au scris că autorul acestor cărți este un om înzestrat cu o imaginație și cu o putere de invenție asemănătoare cu puterea de invenție a acelora care, cu sute de ani în urmă, au născocit acele povești celebre în toată lumea arabă, cunoscute sub numele de «1001 de nopți». De ce? Pentru că literalmente oamenilor din Occident le-a venit greu să creadă că un popor întreg a putut să suporte atîtea asupriții cîte sînt descrise în «Descult» și în «Dulăii» și toată mizeria suferită de țărănimea noastră.

Pînă la urmă unii din acești comentarii au venit și au vizitat România, au vizitat locurile pe care eu le-am descris, au vorbit cu oamenii care au participat la răzcoală și s-au îndreptat că în cărțile mele «Descult» și «Dulăii» nu am avut nevoie să inventez nimic; nu am avut nevoie de imaginație, ci numai de puterea de a sta la masa de lucru și de a transforma în literatură viața țărănilor români așa cum am cunoscut-o în copilărie și în adolescență.

Vreau acum să fac o mărturisire destul de tîrzie, pe care pînă acum nu am făcut-o nimănui, cu privire la conținutul acestor cărți și la ceea ce lipsește din aceste cărți.

Vă rog să mă credeți că în vreme ce scriam aceste romane pe care le datoram poporului nostru, pe care le datoram țărănimii noastre și pe care le datoram propriilor mei păcînti, nu odată am pus condeiul jos și am spus: Doamne, dumnezeule, iartă-mă, dar aceste fapte nu le pot povesti! Și foarte multe dintre lucrurile grozave pe care le-am văzut în îndepărtata mea copilărie nu le-am descris în nici una din cărțile mele pentru că ele ar fi devenit pentru cititorul de astăzi din țara noastră și pentru cititorul de astăzi din alte părți ale lumii, de necrezut. Și foarte multe. A trebuit să trec cu vederea o mulțime de fapte îngrozitoare, ca să nu-mi încarc romanele cu scene care, într-adevăr, ar fi putut să pară de necrezut..."

RADU CALCIA: «În anul 1907, cînd a început revolta, la noi în comuna zisă Belitori, s-a făcut pe ziua de 9 martie. Noi flămînzii din toate direcțiile, care nu aveam de nici unele am pus mîna pe securi, pe topoare și am mers la curtea boierului și am devastat pătulele și magaziile.

CORNELIU BABA

„1907” (detaliu)

viața

Conace putredă cu zei; năvăr de curle veche
Cu prînzuri și bătaii și mii de brozde răsturnate.
Țărani duceau țărîno; pereche, nepereche
Cu singele și viața ei se firau prin sate.

Amara, noroi și primăvară
Și orice anotimp în viața lui la fel —
Ci buciama poporului-n zvon prin țară
Că iau boierii calea către cer.

Comori de foc, ucigător mlînceu
Din lemn și fier, din groapa legilor uitate
Pămîntul și durerea în talpa lor zăceau.

Țărani-aveau în lut dreptate,
Fanfare militare prin cîmîșii cîntau
Și singele-nflorea, cădea în boabe coapte.

Dumitru M. ION

Contabilul boierului a ieșit în fața noastră ca să ne potolească. Ce am făcut? Nu am mai putut, am tăbărit pe el. Atunci, cînd a văzut că am tăbărit pe el, s-a întors să intre în birou, în cancelarie de unde ieșise, și a tras cu revolverul. A tras în spate, și cînd a tras o brodit pe frate-miu în picior. L-a împușcat în picior. L-am dus pe frate-miu acasă. Cînd m-am întors, oamenii au pus mîna pe contabilul boierului — Gheorghe Lepădatu — și l-au omorît. L-au scos afară din birou și l-au omorît. Pe urmă am plecat la gara Troianu. Avea conac boierul și acolo, boierul Gheorghe Cristodorescu..."

ZAHARIA STANCU: «Gogu Cristofor, în roman»
MOȘ NASTASE BIRA: «În 1907 eram militar venit în concediu acasă. Cum am văzut în sate că s-a făcut răzcoală ne-am dus și noi pe ici pe colo, pînă la băieți. Vorbeam cu unul, zicea că merge, dar cînd m-am dus dimineața nu a mai vrut nici unu să meargă. Am plecat singur cu furca la spinare. Am dat pînă la cînd, pînă am găsit vreo doi-trei cu care vorbisem. Ne-am dus în fața primăriei. Care cum venea îl opream. Am strîns așa vreo sută de oameni. Ne-am dus la conac. Am vrut să intrăm în curte. Am deschis porțile. Șezînd acolo în curte ne-am pomenit cu contabilul și cu doi logofeți. Fuseseră devala la Vîșoara să vadă ce este. Cînd a venit, a dat pînă după colț, ne-a întrebă: — «Ce vreți, mă băieți? Unul zice: «Să ne dai muncă». Altul zice: «Să ne dai griu». El zice: «Să nu faceți nimic, că vă dau porumb, vă dau griu. Veniți să vă dau!»

Am mers după el. A intrat în cancelarie și a încuiat ușa, a încărcat o armă cu două tevi și un

revolver cu 12 focuri și a început să tragă. Un bătrîn ne spuse: «Nu intrați peste el că vă împușcă!» Noi am intrat. Spărgînd noi ușa, el a dat să iasă pe altă ușa. Oamenii l-au tras îndărăt. Cînd am ajuns noi de la ușa aia de acolo, îl omoriseră oamenii.

De aci am dat drumul la vite, am spart pătulele cu porumb, am intrat în cancelarie, am rupt toate hrisoavele. După ce am terminat acolo, am plecat la moară unde erau atelierele și mașinile de treccat. Acolo erau pătule cu porumb, magaziile cu griu. Neamțul d-acolo, de la ateliere, fugise. Nu mai era nimeni. Nu erau decît mașinile.

În altă zi mergeam să împărțim vitele. Ne-am dus la pădure, că avea vreo 500 de oi. Altu ia 10, altu ia 30, eu am luat vreo 60, le-am dus acasă. Dimineața le-am dat drumul. Și așa am pățit.

A treia zi eram la curte să iau porumb. Ne-am pomenit cu armata. A venit din spre Pirlita. Un căpitan din escadronul de la 3 Roșiori din Turnu Măgurele și cu 2 sergenți s-a uitat mai întîi de departe cu binoclu. A văzut un amărît de băiat, ședea ascuns. A mai stat, a venit apoi mai la deal, a mai stat la vreo 300 metri, s-a mai apropiat. El nu pleca de acolo. Ce a spus căpitanul? — «Măi Capră, zice el unuia Capră de aci de la Mavrodinu, ia trage!» A tras așa și cînd am venit noi l-am găsit mort. Il loveise aci în piept.

De aci notarul care făcea parte din liberali, a dat o listă și au legat vreo 60 de oameni. A legat și o femeie. Ce făcuseră oamenii? Pe cine avusesse ură, pînă la il dase pe listă și îi legase.

Mi-a spus și mie unu: «Mă, vezi, că ești și tu dat pe listă». Am fugit. Am fugit la cîmp. Noaptea am trimis pînă un cetățean acasă la mine. Ațita aveam acasă, un pol. l-a cerut de la nevastă. M-am dus la gara Troian. Acolo erau soldații culcați în sală. Pînă unde s-o iau? Pînă șosea mi-era frică. Am luat-o pînă trin. Am venit la Roșiori. În sala de așteptare erau alți soldați. Am luat-o iar pînă trin. Trebuia să mă duc la regiment. Eram în concediu. «Mă duc pînă jos», mi-am zis. După la Papa n-au mai fost soldați. A venit trin. M-am dus la trin. Acum mi-era frică la Golești că acolo schimbam trinul să mă duc la Cîmpulung. Aia care au fost legați, au stat în-

chiși 6 săptămîni de zile, 40 de zile zi de zi îi scootea la bătaie. Și atunci cînd i-a dus la gara Troianu, un sergent, unu Capră zice: «P-ăștia doi îi duc pînă jos». Și i-a luat și a mers cu ei pînă la canton la Valea Adîncății, a suat dealul acolo și i-a împușcat. Pînă aliați i-a scăpat șefu de gară. Era unu Gilesu. A cerut liber la trin și a dat drumul trinului, că mai împușca din ei. Și așa am pățit.»

PROF. PETRICA VOIVOZEANU: «Vă invit la muzeul nostru. Tot ceea ce a spus moș Biră, se găsește în exponatele din muzeul nostru».

RADU CALCIA: «Noi oamenii mai băiețândri, că eu avem 17 ani, ședeam pe la colțul școlii și cînd am văzut că vine cavaleria am rupt-o la fugă, am fugit și un băiat, unu Trăilă zis Olteanu, în fine unu Trăilă Ion a tras cu pușca din cavalerie și l-a împușcat. A rămas mort pe colțul gardului școlii și noi, aștia, am fugit.»

CUM AU PUTUT SA RABDE?

PROF. PETRICA VOIVOZEANU: «Pe-atunci nu-mi dam seama exact înec de ce se petrece, dar mai tîrziu, cînd, îndemnat de sacrificiul învățătorului Oprea am început să studiez cauzele care au determinat pe țărani să se răzcolească, am văzut că viața țărănilor în general era o tragedie. Am colindat fostul județ Teleorman și de zi, pas cu pas, toate comunele, să strîng material pentru lucrarea mea de doctorat. Ei bine, vă pot spune acum că condițiile în care trăiau țărani atunci erau îngrozitoare. Munceau de pildă — cum a fost cazul la Belitori sau

DIN CÎNTECELE POPULARE ALE RĂSCOALEI

Acum vreo douăzeci de ani, ajutat de clița tovarășă, am colindat satele fostului județ Vaslui, spre a strînge mărturiile de la diferiții țărani, participanți la răzcoalele din 1907, cu intenția de a redacta o lucrare pe această temă. Am adunat un număr însemnat de declarații, multe de la unii din fruntașii răzcoalelor. Prins, însă, în țurețul altor activități, n-am mai valorificat în nici un fel aceste amintiri și păreri ale participanților la răzcoală, rămînd închise în mapete mele cu materiale documentare.

Cercetîndu-le, nu de mult, am dat, printre altele, și peste un cîntec popular consacrat răzcoalelor, auzit și notat, în ianuarie 1947, de la Toader Samson din comuna Moara Domnească (județul Vaslui), pe atunci în vîrstă de 75 de ani. Toader Samson, participant activ la răzcoală, a avut mai apoi de îndurat grele neacuzuri din partea autorităților. A fost crunt maltratată, purtat din post în post, condamnat la un an închisoare corecțională de către Curtea cu Juri din

județul Vaslui). În declarația sa, Toader Samson arăta că, mult timp după răzcoală, țărani vasiuțeni cîntau următoarele versuri: «Foate verde lemn dubit, / Țărani s-au fost unit, / Dînd năvală ca un vînt, / Ca să-și ta și ei pămînt, / De la oful de ciocot, / Ce nu știe de nevol... / Dar boierii s-au chîștit / Și la Vodă s-au pornit... / Aștia-s boierii noștri, / Cari-au împlut Bucureștii... / Iară Vodă l-a întrebă: / — La București, ce-ai cătat? / — Am venit o-o jîlătre, / Pentru a noastră jîlătre... / Iară Vodă le declară: / — V-am trimis armata-n țară; / Infanterii și edlărași / Numa' pentru răzcoalași... / Boierii la sat pleacă, / Cu jîndări se-nșelegeau, / Și pe care mi-l pîșea, / Cot la cot că mi-l lega / Și la ocnă-l trimetea l...»

În această succintă cronică versificată a evenimentelor de pe atunci, cu elemente artistice minime, însă extrem de sugestive, poezii populare a accentuat, îndeosebi, rușinoasa cîrdășie dintre rege și clasele

exploatare în acțiunea sîngeroasă de reprimare a răzcoalelor.

Asemenea cîntece populare, în diferite variante, au avut o largă circulație în întreaga țară, mult timp după răzcoalele din 1907. Unele din ele au fost culese și publicate. Numărul lor era însă mult mai mare. Faptul îl putem ilustra și documentar, pe baza unui material de arhivă din 1912. E vorba de un raport de activitate a cercurilor culturale învățătoresci pe anii 1911-1912, înaintat conducerei Casei Școlilor și în care sînt reproduse unele pasaje dintr-o informare trimisă anterior, în luna 1911, de revisorul școlar de Vlașca, I. Tănăsescu. Ne permitem să cităm în continuare această parte a raportului, care include și un fragment de cîntec popular despre răzcoală din 1907:

«D. I. Tănăsescu zice, în raportul citat mai sus, că la un sat a auzit cîntece de felul următor: «În anul nouă sute șapte / Începu lumea să se revolte / Cu

securi și cu topoare / Pe clocot să mi-i omoare. / Alele, ciocori belii / De cînd voi ne dîjmuiți / Nictodată-n loc n-am stat / Să-l făcăm pe supăratu... / Iar, acum, cînd v-a venit / Timpul să vă dîjmuiți, / Porniți cu puști și tunuri / Să dărîmați la căminuri» etc... D-na adăugă și attele versuri din Vlașca, observînd că literatura populară de azi are multe producții de felul ăsta «și la proporții care ar trebui să ne dea de gînd»».

Din păcate, n-am putut descoperi materialul original al lui I. Tănăsescu, pentru a readuce, în actualitate, toate cîntecele populare, scoțite «subversive», în informația acestuia.

Reproducerea, chiar și trunchiată, a versurilor de mai sus, precum și consemnarea mărturiei că asemenea cîntece aveau pe atunci, largă circulație în masă, dovedesc că creația populară a înregistrat, cu mare putere artistică, în numeroase producții, tragicele evenimente ale lui 1907. Pe drept cuvînt, G. Călinescu,

exprimîndu-și protestul împotriva aceluia care considerau creația populară ca o «poezie pură», lipsită de velleitate de a denunța condițiile politice și sociale apăsătoare pentru masele populare, scria: «Ar fi un paradox ca țărani care la 1907 au participat la marea răzcoală, să nu aibă noțiunea acestei răzcoale»».

I. CREMER

1) Documente — Răzcoala țărănilor din 1907, vol. I. Editura de Stat, 1948, pag. 816.

2) Arhivele Statului, București, Fond «Casa Școlilor», anul 1912, Dosar nr. 60, pag. 31.

3) Antologie de literatură populară, Prefata. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1953.

la Scloasa — muceau loturi de paze pogone. Din cele șase pogone, patru pogone le lua boierul (vorbesc de producție) și două reveneau țărânilor. Pe lângă aceasta mai dădeau trei pul de găină, mai dădeau alte lucruri pentru pază, dădeau brinză, dădeau ouă. Era o cucoană la Scloasa — Galiațos o chema — trecea oul prin inel, dacă nu era mare, nu-l primea. Întrebarea care se pune este: cum au putut să rabde țărâni în condițiile acelea? Erau 80% analfabeți, trei sferturi din copii mureau de fâcăriță, un fel de tetanos, tuberculoza era endemică, malarія în sfârșit nu ajungeau 10% din născuți oameni valizi, buni de muncă.

În ceea ce privește fostul județ Teleorman, 80% erau latifundii mai mari de cinci mii hectare. Baronul Dumba — nu era român — locuia la Viena, avea douăzeci de mii pogone la Bragadiru, șase mii de pogone la Lita și avea încă o moșie, dar nu venea niciodată în țara românească. Țara românească era datoare să-i trimească la Viena tot aurul rezultat din vânzarea cerealelor muncite de țărani. Era o cucoană în nordul județului, una Manos, locuia la Atena, avea șase mii de hectare. Nu a călcat niciodată în țara românească, dar țara românească îi servea venitul produs de cele șase mii de hectare, din munca țărănilor. Țărănilor le dădea să mănince un pumn de mășline dar apă nu le dădea. Apa nu se ajungea niciodată. În fiecare zi îi bătea și vești și o nouitate pe care am aflat-o astăzi pentru prima dată, tot de la moș Biră, că în Belitori a fost omorâtă în bătaie una Butan Ioana. Nu am știut până acum că Ioana Butan din Belitori a fost arestată împreună cu bărbatul, dusă la Troian, bătută și a murit din cauza bătăii. Ar trebui să aducem acum, deși destul de tirziu, un omagiu acestei femei, să stăruim să fie pusă pe placă comemorativă și femeia aceasta pentru că putine femei la noi au luat parte direct la răscoală împotriva boierilor în 1907.

CONFESIUNI

ZAHARIA STANCU: «După atât de puternicele și emoționantele amintiri ale bătrânilor pe care i-am văzut și ascultat aci, alături de impresionanta confesie a tovarășului Petrică Voivozeanu îmi vine destul de greu să vorbesc. Dar am venit aci pentru această și voi încerca s-o fac — mai ales pentru că sala se află în majoritate ocupată de oameni tineri, elevi de liceu sau studenți — aș dori să le schitez un scurt istoric al răscoalelor țărănești care au avut loc în țara noastră în urmă cu șaiszeci de ani.

Cînd eram copil și am început să citesc și am văzut la școala primară hărți care îmi arătau că pămîntul este mult mai larg decît ceea ce puteam să văd cu ochii; că pe suprafața pămîntului sînt multe țări și multe continente și cînd am început să învăț la școală că unele popoare au venit și s-au stabilit într-o anumită parte a Europei dintr-o altă parte a lumii, a continentului nostru sau a altor continente, am pus părinților mei o întrebare la care eu singur nu găseam răspuns și anume: «Noi românii, din care parte a continentului european sau a altor continente de pe suprafața pămîntului am venit pe aceste meleaguri, pe care se desfășoară de aproape două mii de ani istoria poporului nostru?»

Și am primit din partea părinților mei care erau neștiutori de carte și cărora nimeni nu le citise vreo dată o singură pagină de literatură, un răspuns pe care nu l-am uitat niciodată și pe care îl cred a fi mai adevărat decît oricare alt adevăr istoric susținut de vreun învățat din lume: «Noi românii nu am venit în țara noastră de nicăieri, noi sîntem aici de la începutul lumii și vom rămîne aici pînă la sfîrșitul lumii, dacă este sorit ca lumea să aibă vreo dată un sfîrșit!»

Eu cred că istoria poporului nostru începe de foarte multe mii de ani, cu mult înainte de cucerirea Daciei de către armatele romane ale împăratului Traian.

Această istorie, cunoscută sau necunoscută a poporului nostru este, după părerea mea și a multora, mai lungă decît istoria multor altor popoare europene. Ea este în orice caz o istorie lungă, dureroasă, plină de fapte mîndre și plină de fapte îndrăznețe.

Istoria poporului nostru este o istorie plină de lacrimi, de sînge și de suferințe dar plină și de rădăcini care au fost mai prețioase de orice suferințe, mai presus de orice dureri. Poporul român a trăit pe aceste meleaguri oricît de grele au fost evenimentele prin care a trecut.

Răscoalele țărănești din 1907 nu sînt primele răscoale țărănești de pe aceste meleaguri locuite de poporul nostru. Nu vreau să mă refer la mișcări mai vechi, dar vreau să amintesc mișcarea lui Tudor, mișcarea condusă de Horia, Cloșca și Crisan în Ardeal. Vreau să mă refer la îndepărtata răscoală țărănească, tot din Ardeal, de la Bobîlna. Vreau să mă mai refer la răscoalele cele mai apropiate de timpul nostru: răscoala țărănilor români din anul 1888; au fost răscoale țărănești în 1904, au fost în unele colțuri din țara noastră răscoale țărănești în 1899, în 1900 și în 1904.

Toate acestea răscoale țărănești au avut loc cînd într-o parte a țării noastre, cînd în alta și ele au fost rînd pe rînd strivite în sînge de guvernele liberale și conservatoare, care au condus și stăpînit țara noastră în acel timp, cînd pe tronul regal al statului se afla Carol I de Hohenzolern, unul din nemții trimiși de familia imperială din Berlin să guverneze țara noastră.

Cred cu adevărat sinceritate că principala cauză a puternicelor răscoale țărănești din primăvara anului 1907 a fost din primul și pînă în ultimul rînd starea îngrozitoare de mizerie în care țărănimia a fost adusă de stăpînitorii ei, de marca moșierime, de burghezia bogată a orașelor, dar mai ales de moșierime.

În 1907 omul care stă în fața dumneavoastră și încearcă să vă vorbească cît mai limpede despre aceste răscoale avea numai cinci ani. Vă rog să mă credeți că tot ceea ce am scris în „Descult” și în romanul „Dulăii” au fost lucruri văzute cu ochii mei de copil, lucruri auzite de la părinții, de la frații, de la surorile mele mai mari sau de la vecinii noștri.

Toată mizeria pe care am descris-o în aceste cărți este mizeria pe care am trăit-o personal alături de milioane de copii ai țărănilor care muceau pe teritoriul vechii noastre țări care pe atunci se numea Regatul României.

PROF. PETRICĂ VOIVOZEANU: «Așa-i, așa-i. Povesteste și despre oamenii care au fost prînși și duși legați de prăjină. Există păjina. E la noi în muzeu.»

INCURSIUNE ISTORICA

ZAHARIA STANCU: «Răscoalele țărănești au început în ziua de 21 februarie în satul Flămînzii din județul Botoșani. Acolo au început țărâni români răscoala împotriva boierilor, a proprietarilor de moșii și a arendașilor moșilor din țara Românească. Acolo a început răscoala țărănească și ea s-a terminat către sfîrșitul lunii martie dincolo de Olt, în județul Mehedinți. Răscoalele au durat aproape șapte săptămîni. Dar v-a nu vă faceți cumva o imagine greșită despre dezvoltarea și mersul acestor răscoale; să nu cumva să vă închipuiți că ele au izbucnit în aceeași zi sau măcar în aceeași săptămîni și au durat în fiecare sat săptămîni întregi. Răscoalele au izbucnit, așa cum spuneam, din cauza mizeriei și a apăsării clasei stăpînitoare și a autorităților, aspirare care nu mai putea fi îndurată. Nu au fost organizate de nimeni. Ele au izbucnit pe rînd în satele noastre, fără ca între răscoalați dintr-o regiune și răscoalați dintr-o altă regiune să existe o înțelegere făcută mai dinainte: «Hai să ne răscoalăm în ziua cutare, să dăm foc conacelor boierești, să omorîm pe boieri, să scăpăm de ei și averile lor, pămînturile lor să le împărțim între noi».

Așa s-ar fi putut petrece dacă țărănimia ar fi avut posibilitatea să se organizeze, dar țărănimia română nici înainte de 1907, nici la 1907 nu a avut posibilitatea de a se organiza.

Răscoalele la început, cum spuneam, în nordul Moldovei, în județul Botoșani, au coborît în părțile de jos ale Moldovei, au trecut în Muntenia, au ajuns în preajma Bucureștilor, în județele Vlașca și Teleorman, au trecut dincolo de Olt și pe măsură ce răscoala se aprindea într-o parte a țării ea se stîngea în partea pe unde trecea, fiind pretutindeni reprimată cu violență, cu brutalitate fără seamăn de către autorități.

S-a discutat mult și s-a scris mult despre răscoalele țărănești și unii din aceia care au scris despre răscoalele țărănești au crezut că este bine să afirme că țărâni ar fi putut să izbutească în marea lor acțiune, dacă ar fi fost uniți, dacă ar fi avut conducători, dacă ar fi putut să țină mai mult legătura între ei și clasa muncitoare de la oras. «Dacă» acesta este un cuvînt periculos. Nu știu

niciodată unde ajungi dacă-l lei în brațe. Personal nu am mers niciodată pe «dacă» și nu vreau să merg nici acum. Eu cred că pormind la răscoală, foarte puțini dintre țărâni credeau că răscoalele vor schimba viața lor. Cred că foarte puțini dintre ei erau conștienți că dînd foc conacelor boierești și omorînd pe boieri, răscoalele au să triumfe și că viața politică și socială din țara noastră va fi schimbată.

Eu cred că cea mai mare parte din oamenii care au participat la răscoală au participat știind bine dinainte chiar de a fi striviți că ei vor fi striviți și că răscoalele țărănești nu vor putea duce la zdrobirea statului burghezo-moșieresc, ci cel mult la clătirea lui, la slăbirea lui.

Atunci, pe bună dreptate dumneavoastră ați putea să mă întrebați: De ce au mers totuși la răscoală? De ce au murit în timpul răscoalei? De ce și-au părăsit casele și s-au luat de piept cu armata? Am încercat să arăt aceștia în cărțile mele și voi încerca în câteva cuvinte să vă spun și dumneavoastră: Pentru că literalmente în primăvara anului 1907 în satele din țara noastră nu se mai putea trăi și mulți dintre oameni, deznădădușiți, au spus: Hai să încercăm, dacă vom izbui va fi bine, dacă nu vom izbui tot este bine să încercăm pentru că un rezultat tot vor avea aceste răscoale, pînă la urmă totuși ceva se va îmbunătăți în viața poporului nostru, dacă vom arăta încă o dată, cu mai multă dîrzenie decît pînă acum, că această stare de lucruri nu mai poate fi îndurată.

Pe steagurile revoluționarilor de la 1848 scria, așa cum cunoașteți cu toții, dreptate, frație.

Neorganizată, așa cum erau, răscolindu-se cînd într-un sat, cînd într-altul, la 1907 țărâni din vechia noastră Românie nu au avut timp să-și caute nici conducători care să-i ducă la biruință, nici să-și facă steaguri pe care să scrie lozincă mîscării țărănești din acea primăvară.

Părerea mea este că dacă ar fi putut să se organizeze și să-și înalte vreun steag, pe acel steag ar fi pus lozincă următoare: «pămînt, dreptate, egalitate în fața legilor».

Cine a văzut marile răscoale țărănești din primăvara lui 1907, cine a văzut cruzimea imensă a represiviilor, cine a trăit pe pielea lui mizeria îndurată odinioară de țărănimia română înțelege mult mai bine de ce întregul nostru popor ține astăzi cu atîta ardoare la independența statului nostru, la suveranitatea noastră națională, la libertatea noastră.

În timpul acestor represii, după datele pe care le avem, mai mult de cincizeci de sate au fost distruse. Nu se știe, — fiindcă nu s-a păstrat nimic în această privință — cite zeci de mii de țărâni au fost schingiuiți și au rămas beteji pe toată viața. După aceleași date statistice se pare că numărul țărănilor asasinati în acea primăvară a fost de unsprezece mii; după alte date, șapteszeci mii.

În multe părți ale țării, între țărâni și armată s-au desfășurat la porțile orașelor, — am avut cazuri și la Turnu Măgurele — adevărate bătălii. Răscoalați s-au folosit în aceste ciocniri cu armata de arme primitive: de furci de lemn sau de fier, de topoare, de securi, de cicoage, de prăjini. Țărâni nu aveau alte arme la îndemînă, și nu puteau deci, în aceste lupte cu armata care folosea infanterie, cavalerie și în unele locuri chiar artilerie, să iasă biruitori.

Este adevărat că a existat un război între țărâni germani și opresorii lor pe la începutul secolului al XVI-lea. Războiul acesta este descris cu foarte multă forță de către Engels în carticica intitulată «Războiul țărănesc german». Războiul acesta a durat treizeci de ani în care timp țărâni germani s-au tot bătut cu armatele împăraților și nobililor care-i stăpîneau, soldindu-se cu pustirea Germaniei. Dar acest lucru se întimpla la începutul secolului al XVI-lea cînd armatele se foloseau de sulite, și sulite puteau avea și răscoalați; armata se folosea de săbii și săbii puteau să aibă și răscoalați; armata se folosea de zale și zale puteau să-și procure și răscoalați. A te lupta în 1907 cu armata folosind tu, țaran, furca cu care aduni fîn și securea cu care tai lemne în pădure și de partea cealaltă forța represivă folosind pușca, mitraliera, tunul în unele cazuri, era de la început limpede că răscoalele vor fi înecate în sînge, că țărâni vor pierde partida.

EPILOG

Răscoalele s-au terminat cam la vreo șase-șapte săptămîni de la izbucnirea lor. Despre aceste răscoale țărănești la timpul potrivit au scris toate ziarele progresiste din lume, ziarele din Franța, din Germania, din Italia, din Imperiul habsburgic. Ziarele care aparțineau mișcării socialiste, progresiste muncitorești au luat partea țărănimii. Cei mai de seamă scriitorii care au trăit în timpul răscoalelor țărănești — au luat partea țărănilor. Toți intelectualii progresiști, între care unii oameni politici de valoare cum a fost Titulescu, au fost de partea țărănimii. Totuși țărănimia a pierdut aceste răscoale, guvernul liberal le-a înecat în sînge. De-a lungul și de-a latul țării mormintele au fost nemurătoare și nu se știe și nu se va ști niciodată numărul real al jertfelor pe care le-a dat țărănimia noastră.

Aceste răscoale singeroase se înscriu la final loc de cinste în istoria poporului nostru. Ele n-au fost zadarnice. Oamenii care au luptat crezînd că răscoalele îi vor duce la biruință și oamenii care au luptat fără să aibă această încredere în izbînda finală, nu au luptat, nu au suferit schingiurii și nu au murit zadarnic. Răscoalele țărănești din primăvara lui 1907 nu numai că rămîn la loc de înaltă cinste în istoria poporului nostru, dar ele au trebuit să fie ținute în seamă de către oamenii politici ai timpului și au influențat puternic tot mersul politicii noastre de după 1907.

Aș vrea să vă reamintesc că în decursul acestor șaiszeci de ani, cîți s-au seurs de la răscoale pînă astăzi, poporul nostru a dus acțiuni multe, între care trebuie negreșit reamintit războiul din 1916—1918, război în urma căruia cîteva din vasele teritoriului locuite de la începutul lumii de români s-au alipit, prin unire, statului românesc.

În decursul acestor șaiszeci de ani mișcarea muncitorească socialistă din România a crescut și s-a întărit în așa măsură încît în anii imediat următori primului război mondial a putut să apară în țara noastră, în vremuri de crîncenă aspirare a acloșării vechi partide burghezo-moșierești, Partidul Comunist Român, care numai după doi ani de existență a fost aruncat într-o adîncă ilegalitate, ilegalitate din care Partidul Comunist Român a ieșit în zorii zilei de 23 August 1944 biruitor, preluînd pas cu pas puterea începînd din acea zi istorică, și ducînd poporul nostru pe culmile lui de civilizație, de independență și suveranitate și înflorire de astăzi.

OMAGIU

În decursul răscoalelor muncitorime a sărit în ajutorul țărănimii române răscolite. Presa, puțină cit a putut să fie pe atunci, a organizațiilor muncitorești, a sprijinit și ea, cu toată vigoarea, pe răscoalați.

Atunci, în primăvara lui 1907 s-a schițat pentru prima oară alianța dintre clasa muncitoare și țărănimie, alianță care s-a întărit după 23 August, alianță care a dus la instaurarea la putere în țara noastră a partidului comunist, alianță care a făcut ca statul nostru să se transforme, într-un timp destul de scurt, într-un stat socialist, puternic, stat al oamenilor muncii.

În acest stat s-a rezolvat ceea ce încercaseră să facă țărâni noștri în 1907. Țărănimia noastră ajutată de muncitorime condusă de partidul nostru, a lichidat moștele, i-a lichidat pe moșieri. S-a trecut, așa cum știți, la cooperativizarea agricolă și de la un stat pe care îl numeam Republica Populară Română de puțini ani am trecut la Republica Socialistă România, stat pe care căutăm să-l infrumusețăm, să-l înflorim, să-l îmbogățim de la o zi la alta. Iată de ce, gîndindu-ne la tot ceea ce a fost în 1907 și după aceea în țara noastră, la tot ceea ce am trăit cu toții în ultimii ani, la studiul de dezvoltare la care am ajuns astăzi, toate acestea trebuie să ne facă să avem o încredere fără margini în poporul nostru, în forța poporului nostru, în posibilitățile lui creatoare, în Partidul Comunist Român care a făcut și face ca această țară a noastră, una din cele mai frumoase din continentul european, să devină pentru noi toți o patrie puternică, înfloritoare, în care să ne placă să trăim și pe care s-o lășăm și mai frumoasă, și mai bogată, și mai înfloritoare miilor și miilor de rînduri de oameni care vor veni după noi.

BRANCUȘI

CAP DE FATA

odă

Răscolătilor din 1907

Dar cum trăiește marea cu fiecare val bătrîn încă de cînd ajunge la înălțimea lui cea mai barbaară și cum se-aseamănă poporul meu cu marea în mormurul cel-țese pe stîlpii de virtute brusc proiectați din gropile mîhnirii la tronuri îngropate în albastru să-i amintească-ntr-una puterea de furtună.

Gh. PITUȚ

BRANCUȘI

CAP DE COPIL

KISS JENŐ

ORE

Bat, sună ore... Mă ocolește somnul, stau culcat. La sfert, argintul crelor sonore, le bate bronzul, grav și măsurat 'mi cîntă-n suflet versuri de demult; frugașo Flora-i moartă, și Lenore; tăcute lacrimi pică, le ascult — Bat, sună ore.

Bat, sună ore... Întrebă, sau răspund? De ce mă dor imagini, rime, stîmbe anafore, poezii defuncți de mult, apus amor? Frunzișuri, mici poteci-huceag de lunci... Îmi trec prin minte limpezi aurore. O, vrămuri, încă ne iubeam atunci!... Bat, sună ore.

UNEI PĂSĂRI CARE CÎNTĂ

Ah, minunat zici cîntul, vrăjitoare! Aș sta mereu să-l cîntîi uimirii noastre. Cristal topit în bucurii albastre — De unde știi chimia cîntătoare?

VIATA MĂ INUNDĂ

Oricare drum al meu e revărsare. Cu valurile ei nepofolite, viața mă inundă, roditoare.

De ce să pier în vîntul sterp, departe de tine, veșnic fluviu al schimbării, tu, Nilul setei mele fără moarte?

Nisipurile, gropnițe profunde ar face piramidelor gîndirii; spiștii printre arbori mi-ar pătrunde.

Dar te reverși, visarea se-mplinește, și palmierii, clopote, vestesc triumful rod — sîrbătorește.

În românește de G. GEORGESCU

ION SEREBREANU

JURNALUL POMULUI MEU

ANUNȚ

Cine mi-a găsit mantia de purpură Smulsă de vînt? cine pălăria? cine frunza năucă? Cine umbrela umbrei? cine culorile? Pe toți îi anunț:

Să nu mi le-aducă!

ARIPILE FLUTURELUI

Nu-s joc steril și beat de-arome, lar frumuseții-i ierți risipa: Ornate pulberi policrome Îl fac să zboare, nu aripa.

UMBRE

Copilă încă, goală, acum roșești înții Singurătății. Vara mi te-a adus de mînz. Din umbră, doar cu-o umbră de frunză te mîngîi, Lăsînd-o între coapse de-a pururi să-ți rămîină.

NOAPTEA MARE ÎMI TRIMITE SOLUL

Călugărul veni să-și ia arvuna. Mi-a spus: Ești mînistirea mea de lemn! ...Tot bate toaca, tainic toacă-ntr-una... E carul. N-ar fi fost să-l mai însemn!

PERECHI

Perechi, perechi de lebezi, livada ne-nfiripă, De alod și cer departe și totuși rod leqînd Alunecăm în moarte nesăvîrșit de blind Cu fiecare creștet culcat sub altă-arișă...

MATURATORI

Aplaudă sus porumbii cu-aripele Și mătură norii, și spuiberă clipele... Frunzișuri ucise strîng jos trudișorii, Cu-o aripă smulsă mereu subțorii.

CINTECUL DE LEBADA

Sonore curji-de-argeș, vel-clitor orice pom e. A IX-a, simfonia beșugului, irupă! E cîntecul de lebadă-al toamnei policrome.

PANERE RASTURNATE

Panere răsturnate spre voi sîntem, cupole, Și-n pomi, în fiecare, alt meșter, nu Manole, Fără voievodale porunci e sieși scară Și suitor de unde nicînd nu mai coboară.

PRIETENII MA LASA

RUPINDU-SE DIN MINE

Culori și frunze pleacă. Foșni-n auz regretul. Mă uit în ochii voștri prieteni: fără grai, Ca și Van Gogh ureche după ureche-mi tai Și bandajat cu nouri îmi fac autopotretul.

NOIEMBRIE

Toamnă, sfișiere mea și rug! Ard întreg nu fără de pricină. Să fiu altul, pentru alt beșug, Singur îmi pun foc la rădăcină

BRANCUȘI

Și prin opera sa, și prin stilul său de viață, Brâncuși a prelungit legendara în timpuri și locuri foarte puțin privilegiate legendelor. Ne întrebăm care dintre artiștii moderni cu ultimul său mult de dânsul prin modul în care s-a realizat, la care dintre ei mai fiecare operă își are legenda ei. A creat și în țară, și peste hotare în vâz și sub scrutare multor oameni deprinși cu fenomenul artistic și mereu a uitat, a sfîrșit comentarii, de la cele filozofice la cele poetice, de la stil la tehnică.

Să ne gândim la câteva fapte din viața lui (1876-1957). Păstor la oi, uenic la o biogierie, băiat de prăvălie fabricind cu cele mai simple mijloace o vioră, apoi, după ani petrecuți la Școala de arte și meserii din Craiova, izbutind să facă dintr-un model antic o sculptură cu vie psihologică și solidă construcție, capul lui Vitellius (1908). La București, urmește cu eforturi, ce-l face, ca student, la Școala de Arte Frumoase. Însăși plecarea pe jos către München și Paris — unde a ajuns în 1904 — are aspect neobișnuit. Nu-l sperie distanțele, cum nici pe păstori care duce oile de la munte la bălă pentru ferat. Dar nu călătorește ca un păstor, ci îmbracă ca un turist modern. Felul cum l-a refuzat pe Rodin, când acesta-l propune să-l fie uenic, este lărsă neobișnuit și în stilul ințelepciunii țărănești. I-a răspuns cu o metaforă folclorică: „Vă mulțumesc, dar la umbra copacilor mari nu crește nimic!”

Ar fi putut fi un sculptor pe linie rodiniană, cu adânciri de expresie pe care le avea rar însuși Rodin. Dar își caută în Parisul altor curente, ce se încrucișau și se confruntau, ceea ce îl atrage. Și-o găsește în anii 1907-1910, prin cele trei opere de cotitură: Rugămintea, Cumințenia Pământului, Sărutul. Le creează, sub îndemnul orientării spre izvoarele primitive ale artei, spre folclorul și stilistică populară — orientare predominantă în școala Parisului, după plecarea lui Gauguin în insulele polineziene, după contactul lui Picasso cu arta africană, după alte inspirații din artele unor popoare vechi încă patriarhale. Dar, spre deosebire de Gauguin, Picasso sau de expresioniștii germani, care de pe la 1904 se inspiră și ei din artele primitive — Brâncuși apelează la povăzirea folclorului și stilistică populare din patria sa.

Formele pe care le creează treptat, mereu desăvârșindu-le, par și astăzi unor artiști și critici „forme pure”, dar la Brâncuși păsările măiestre, capetele cu ochi larg deschși, apoi păsările în vâzduh, capete forme neașteptate și posedă semnificații pe care greu le pot deduce cei care nu cunosc tîlcul păsărilor măiestre în folclorul nostru, legenda păsării-suflet sau obiceiul de a pune pe morminte acel stilp al morților.

Operele lui Brâncuși își au sensuri adinc umane, sint legate unele de vechi tradiții, de obiceiuri arhaice și, totodată, sint foarte moderne. Păsările în vâzduh cu strălucirea lor de flăcări aproape imateriale au forme aerodinamice, forme de rachete — și acestea începând din 1919, dată la care asemenea forme încă nu fuseseră promovate de tehnologia mondială. O simplă creastă de coccoș, monumentalizată de el, capătă tîlcuri simbolice, universale, în care găsim rădăcini folclorice, îndemnul la muncă și vrednicie, coccoșul vestind zorile și deșteptînd pe om la muncă și gîndire.

Coloanele sale, inspirate de morfologia stilpilor de lemn din pridvorașele caselor țărănești, capătă forme spațiale, care pun pe gînduri pe oamenii de știință. Nu-i ceva fabulos, legendar ca păsările să capete forme aerodinamice, pești să aibă amintea de formele stilizate de pe covorașe și ceramica populară și, totodată, să devină forme spațiale care să sugereze funcționalitatea? Nu-i umitor ca acei stilpi-coloane să capete, printr-o nouă morfologie, aspectul unor „arbori celești aereni”, care posedă toate simetriile existente, după cum a remarcat, în cursul de la Politehnica din Zürich, profesorul Siegfried Giedion? Nu-i miraculos cum scocurile și mesele lui de piatră, cu tăbli perfect circulare își regăsească forma originară în mesele neolitice și apoi în mesele joase și cu tăblă circulară, existente și astăzi în multe case sătești?

Pornind de la lucrurile simple, el le-a monumentalizat. Folosind procedeul stilizării, curent în arta noastră populară, el s-a ridicat la o geometrizare care urmește pe tehnologii contemporani. Și mereu vîzînd în aceste forme simple, concentrate, pline de gingășie și măreție, tîlcuri adinc legate de viața și visurile oamenilor. Imbogățindu-și spiritualitatea și înțelepciunea de țărăn român. el a devenit părintele sculpturii moderne, după cum au subliniat-o numeroși comentatori, de la Carola Giedion-Welcker la Alfred Neumeier.

Mai fiecare trează, pe care el a reluat-o spre a o desăvîrși în piatră, lemn, bronz, mai fiecare operă a lui are numeroase sensuri, deschide drum unor felurite comentarii, în care intră tot felul de considerații de ordin filozofic, estetic, poetic, ca și de ordin tehnic sau stilistic. Interesul pentru operele lui sporește mereu. Se scrie mereu despre el, la noi și peste hotare, iar muzeele și mari colecționari își revendică orice operă care este posibil de achiziționat. Cea mai scumpă plătită sculptură modernă a fost una din păsările în bronz — și aceasta chiar anul trecut.

Dar legendarul s-a fîșut și prin înțelepciunea lui, prin felul cum a viețuit — în parte ca un țărăn spiritualizat, în parte ca un om foarte modern. Aforismele sale sint mereu citate, ca și diferitele lui reacții în fața vieții. Brâncuși a fost un om duios, iubitor de oameni, dornic să le aducă lumină și bucurie.

Ne amintim de teoria „piramidei fatale” pe care a povestit-o

multora, iar nouă, în 1938, într-o formă mai dezvoltată. O reproducem cum ne-a spus-o și așa cum am consemnat-o, încă din 1944. Într-un studiu, Referință la lumea cu care avea să afacă, Brâncuși făcea următoarea reflecție: „Oamenii văd lumea ca o piramidă și se îngheștie într-însa, pentru a ajunge cît mai sus, în vârful ei. De aceea, se mîncîncă într-e și sînt nefecierți. Pe cînd, dacă ar crește firesc, dacă s-ar dezvolta ca spicul pe cîmp, fiecare ar fi ceea ce trebuie sau poate fi...”

Ne-a mai spus: „Fac artă pentru că simt nevoia. Omul... își face o lume a lui, pricinuind bucurie celorlalți prin artă, dar numai cînd ajunge la adevărata lumină. Pentru aceasta, trebuie să gonști pe imbecilul din tine...” „Lumea poate fi salvată prin artă. Artistul face, în fond, jurămintu pentru oamenii mari. El e ca viermele de mătase...” „Cînd nu mai sîntem copii, sîntem deja morți”.

Înbea animalele, florile și natura. Despre căteșua lui, numită Poalaire, ne-a spus: „În-am aruncat odată foarte departe mîngea de golf. Căteșua a alergat să o prîndă, mîca aduse-o înapoi, dovîndu-mi ce poate. A doua oară, însă, nu mai vrut. Nu s-a lăsat dusă. Nici eu nu vreau să fiu mai prost decît căteșua mea”.

Acoste povestiri, metafore, aforisme sugerează puritatea vieții sale, legăturile cu înțelepciunea țărănească, păstrarea contactului nemijlocit cu viața concretă și cu natura, în felul căreia crea uneori. Unui arhitect, cu care colaborea la Tirgu-Jiu, i-a spus că sculpturile sale ar fi mai frumoase dacă ar ședea îndelung în apele Otului și apa le-ar șlefui temeinic. Credea în forța vieții și a naturii, chiar dacă procedea uneori ca un geometru egiptean și ca un meșter român al stilizării.

Nu avea nimic de parvenit. Se mîndrea cu origina- de săten. În afara de cunoscutele caracterizări, pe care le simi, să reținem cum îl vedea pictorul Henri de Waroquier, care, departe de a fi un mistic, se exprima astfel: „Avea o aurcă în jurul său. Avea ceva foarte pur. Cînd vorbea, nu zicea lucruri extraordinare, dar frazele lui aveau caracterul simplu al adevărurilor profunde. Simplitatea lui ajungea la măreție. Avea un sens profund al desăvîrșirii. Era un om calm, care nu se exhiba, în acea perioadă cînd, în Montparnasse, cei mai mulți dintre artiști se exhibau... Cînd l-am cunoscut, prin 1910-1912, la Rotonda, am simțit, după câteva ore, că mă aflam în fața unui om adevărat... Își păstrase înțelepciunea de țărăn... Avea simțămîntul universalității vieții... Barba îi era încrunțită încă de prin 1912. Mi-amintesc cum povestea că păzise oile la stînă, în copilărie... Artă lui Brâncuși este rezultatul unei profunde meditații, îndelung nutrită. Este contrară unei arte a spontanității. Viața, ea îl interesa. Artă nu era pentru dînsul decît un mijloc pentru o pătrunde, a o sesiza”. (Mărturie date de Waroquier lui Ionel Jianu).

Pictorul Alexandru Istrati și Natalia Dumitrescu-Istrati, care au fost în preajma sa pînă la moarte, le-a spus: „Eu pornesc de la o idee, de la natura”. Nega că ar fi abstractiionist. Le povestea multe din copilăria și tinerețea, petrecute în patrie. „La noi, în sat, nu se lua nicio hotărîre, cînd bătrînii ședeau jos, iar tinerii în picioare”. Povățuia: „lucrează ca și cum ai respira... lucrează ca și cum ai lucra pentru tine”.

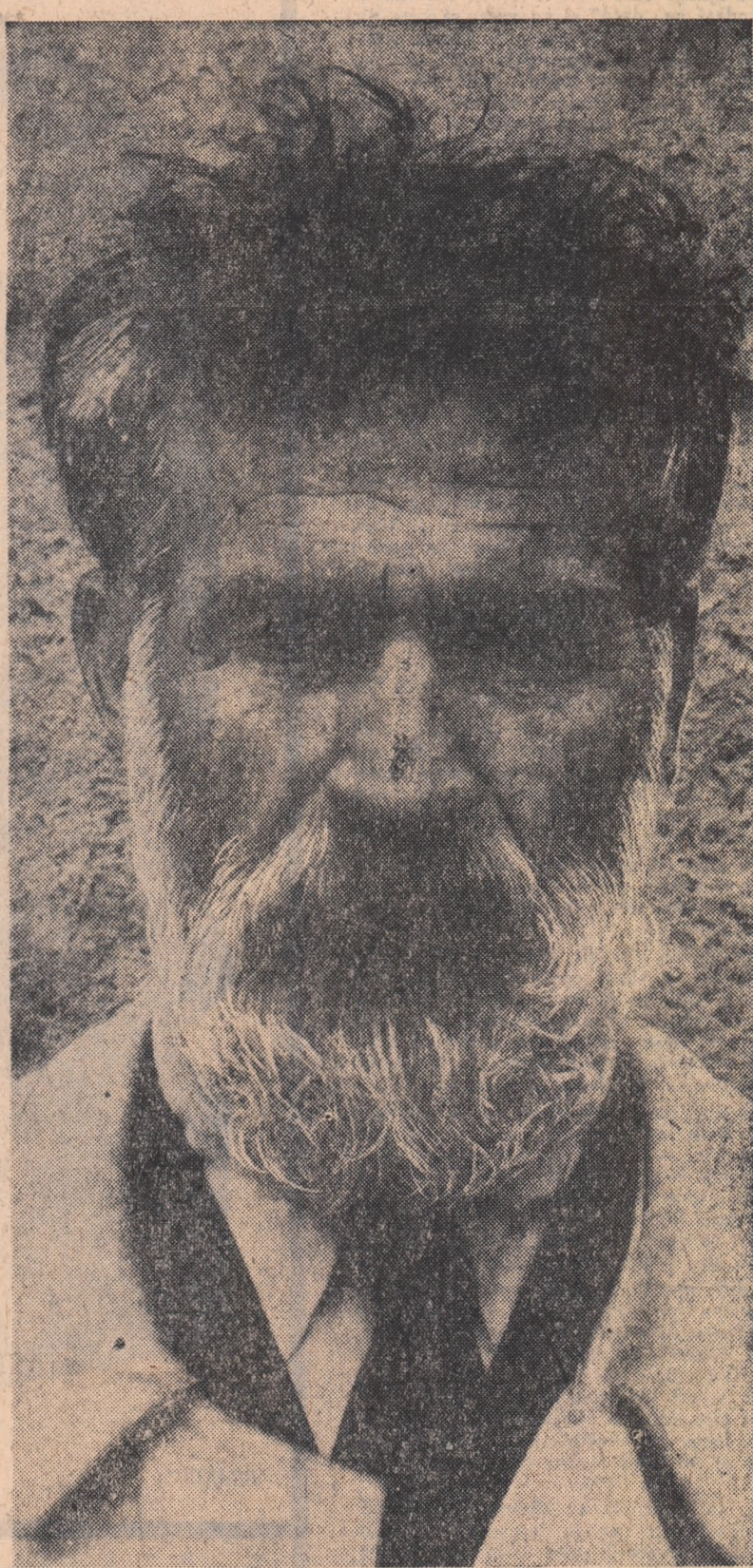
Vizitîndu-l doi womăni, aflați de mult la Paris, unul mare dramaturg, altul pictor destul de cunoscut, aceștia i-au spus adreșat cu Cher Maitre (scumpe maeștre). Sculptorul le-a tăiat-o scurt: „Domnilor, pe mine mă cheamă Brâncuși”. Prin 1947, l-au vizitat două personalități simandicoase. Le-a silit să mîncînce din murăturile și mămăliga, pe care le avea în față. Deschidea ușile mai bucuros oamenilor simpli decît unor artiști cu pretenții. Dintre pictorii celebri avea păreri bune despre Kandinskij și Chagall. Detesta pe un celebru pictor, pentru că era și este prea iubitor de reclamă și vilv. Îl adora pe compozitorul Erik Satie. Într-o zi, Satie vine la el și îi zice: „Să nu faci una ca asta, să nu faci una ca asta, al să vezi cînd îi aveai cincizeci de ani!”. Și tot Satie completă: „Lăta am cincizeci de ani și nu am vîzut nimic!”

Admira pe pictorul Douanier Rousseau, pentru că îl simțea firea curată, sublima lui naivitate. Brâncuși i-a făcut o vizită lui Rousseau, tocmai pe cînd acesta picta Muza. În atelier era și copilul brutarului, căruia pictorul îi dădea lecții de vioră. Picta și dădea lecții, cu aceeași sublimă candoare. „Greșești” zicea copilului, în timp ce picta. Picta începînd de sus în jos, iar cînd a terminat și-a pus semătura. Cînd, la rîndul său, Rousseau l-a vizitat pe Brâncuși, i-a spus acestuia: „Amintiri crevești să faci, tu vrei să traduci anticul în modern”. (Amintiri crevești nouă de către pictorul Alexandru Istrati, în vara 1966, Paris).

Viața și opera lui Brâncuși, deși aparțin istoriei, au trecut pe plan de legendă datorită tocmai neobișnuitelor lui calități și comportării, imbinării de firesc uman și de fabulos folcloric.

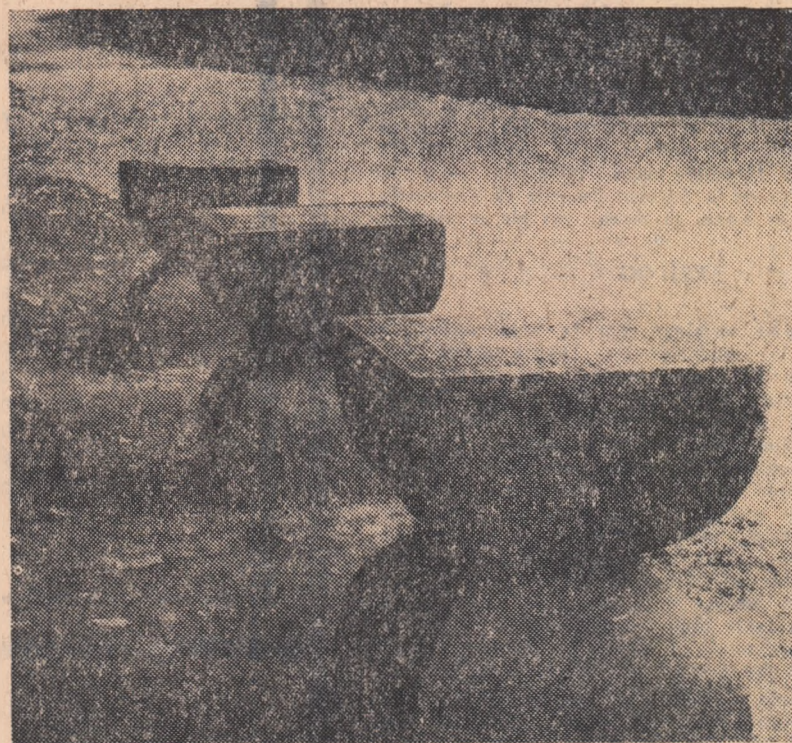
Nu-i de mirare că interpretarea personalității lui Brâncuși stîrnește atîtea controverse, iar opera sa cere cunoașterea unor elemente arhaice și a altora atît de moderne, fiind ea însăși o minunată confluență de național și universal, de tradiție și modernitate. La zece ani de la moartea lui — 16 martie 1957 — legenda lui este mai vie ca oricînd și sporește mereu.

Petru COMARNEȘCU

BRANCUȘI

(Reproducere din revista „Ramuri”)

BRANCUȘI

PALLADY - LABIȘ

Era absolut nevoie de un film despre Pallady, după acea aventură de triadă memorie care a pretins a fi o prezentare a muzeului Zambaccan. Acolo, miraculoasele culori ale lui Pallady erau prefăcute într-o sorocod inadmisibilă, rudd cu apăsătorul. Acum, grație lucrării Ninei Behar, marelui nostru pictor a fost așezat în adevărata lui lumină. Marele „nostru”? E prea puțin spus. Pallady apăsina deopotrivă Europei și veacului. Filmul de față are printr-o altă merită și pe acela de a spălarea o persistență eroare comiză de comentarii nostri plastice (mai ales de cei ne-profesioniști) anume de a asemui pe Pallady cu Matisse. E drept că au fost prieteni, ba chiar și-au făcut unul altuia portretul. Dar cam la atia se reduce înrudirea. Filmul ne arată care a fost stilul constant, maniera recitîntă a lui Pallady, stil de frescă, cu tușă subtilă, întinșă, de parc-ar fi, unsoari, acuarile sau pastel. Pe cînd Matisse punea vopsea groasă dorind să „vedea relieful dispensîndu-se de legile perspectivei, folosînd pentru asta pachete de culori contrastante. În filmul de care ne ocupăm s-a făcut o selecție de vreo 50 de pinze din peste două sute. Profuziunea de tablouri arată bine unitatea de stil și personalitatea imuababilă a artistului. De asemenea, arată cît de bogată îl era paleta; și că tonurile acelea lucurici și măslîni în care era așă de meșter erau doar o gamă.

Filmul începe cu o serie de autportreți care ni-l fac prezent pe Pallady, cu o căldură, cu o înfîntată mai vie decît toate golanururile fotografice. De altfel, cunoașterea de sine, privirea îndelungă în oglindă pentru a-și scutura propriile gînduri, erau îndelungă preferată a acestui artist care fusese și un gînditor. Autorea filmului a folosit această trăsătură a lui Pallady, și, în loc de un banal comentariu de cronicar plastic, adică un colier de termeni tehnici valabili deopotrivă pentru toți pictorii din lume, în locul înconștientului explicații de ghid turistic, ea ne-a adus vibrante de viață pașagi din jurnalul intim al artistului (apărut în colecția „Meridiane”), cugetările sale despre lume, despre artă, despre oameni și lucruri. În sfîrșit, o altă contribuție artistică a fost acompaniamentul muzical. Nu s-a folosit muzica muzică funcțională, destinată să corespundă punct cu punct, imaginii. Autorea știe că muzica în film nu „dublează”, imaginea cu imagine, fotografia, ci evocă atmosfera întregii povești (este și părerea lui Bazin, unul din puținii buni croniciari din Occident). Nina Behar a înțeles că Pallady, opera lui, mintea lui, puterea lui creatoare sint un tot, și că muzica trebuia să acompanieze, la fiecare măsură muzicală, acest întreg. Și a ales o capodoperă vnedică să stea alături de opera lui Pallady. A ales sonata de Căsar Frank. Această bucată evocă tot timpul durerii și plăcerii, stîlmele creației, cu reveniri de încercări, cu opintiri din nou, cu descurajări, cu reîncurajări, cu, din cînd în cînd, cite un final de frază însemnat ca o victorie, triumfător că o gășire greu cădu-tată. Iar partea de allegro trezește în mintea, în corpul nostru, acele momente cînd, nu se știe de ce, inspirația vine, ideile curg, cu o îmblusă certitudine, învîndu-ne cu invențiile lor. În timp ce pinzele lui Pallady se perindă, fiecare din ele convingîndu-ne că e încă mai extraordinară decît cele precedente; în timp ce această defilare sufletul lui Pallady, sonata lui Frank ne face să ghicim dansul ideilor, baletul gîndurilor care au precedat și produs, una cite una, toate capodoperile acestui artist pe care m-aș încumeta a spune că e unul din cei mai de seamă pictori ai țării noastre. Îi mulțumim Ninei Behar pentru marea plăcere pe care ne-a făcut-o.

O altă reușită a Studioului Sahla a fost filmul lui Eric Nussbaum (regizorul și operatorul), G. Tomozei (scenariul) și Emanoil Petru (lectura comentariului) despre ființă și marea poet Nicolae Labiș, mort în plină putere spirituală, la vîrsta de 20 de ani. Rareori se reușește să se „cinematografizeze” viața unui om doar din fotografii fixe. Și nici nu se dispunea de multe asemenea fotografii. Totuși ele erau destul de variate ca expresie, mișcare, atitudine, pentru ca, intercalate cu măiestrie, să reconstituie ca un întreg această patetică viață, acurită cu un suflet, ca un suspin de satisfacție față de frumusețea lumii, a lumii noi care se năștea sub ochii lui și în care ochii și mintea lui creșeau. De altfel, autorii filmului au găsit mijlocul să-l facă pe micul mare poet să vorbească. Căci am auzit-o pe mătă-să, strănepoată a lui Ion Creangă, femeie cultivată (și ea și tatăl lui Labiș erau învățători). O auzim povestind „cite ceva” despre „Nelu”. Cite ceva, orice, tot ce îi vine în minte în clipa în care vorbește. Vorbele ei, într-o moldovenească lină ca soapta, rar speruit al cuvintelor ei, la fiecare viraj de gînd, ni-l face prezent pe impetuosul poet, căci mătă-să și cu dînsul sint una, același amalgam de dragoste și delicatețe, de cugetare serioasă și a dor de glumă. Această femeie în vîrstă, cînd este lăsată să cadă în tristețea ei fără de sfîrșit, pare a fi Pareia însăși prinînd firul care s-a rupt. Dar cînd învia, cînd adică vorbește de fectorul ei, fata îi este dulce ca un obraz de fetiță. Nici un teatru din lume nu da eroată magie pe care această vorbire o cuprinde. Este topirea perfectă a două suflete într-unul singur; sint cuvintele născute din această patetică împrejurare.

Acest film frumos ne aduce aminte ce greșală facem cînd nu punem din nou mina pe volumete de versuri ale lui Labiș, ale adolescentului care a putut spune: „M-a înfiorat adev / Tot ce gîndurile tes: / Pe al filelor polei / Dansuri repezi, legănațe, / De pe arcuiri înșurate, / Săgetarea de idei”.

„Și nu mai sint...”
...e-un cîntec tot ce sint”.

D. I. SUCHIANU

RADIO-TELEVIZIUNE EDUCAȚIE

— Corespondență telefonică din Paris —

Cineva compara comunitățile informative și educative prin radio și televiziune cu circulația rutieră dintr-o metropolă modernă, insistînd asupra faptului că, în timp ce inevitabilele ambutașaje de pe străzi pot fi relăși ușor decongestionate și reglate prin mijloace tehnice, împetioasă dezvoltare a radio-televiziunii în lumea contemporană creează, în eter, o reșea din ce în ce mai compactă, cuprînzînd, sub impactul ei, globul pămîntesc și extînzîndu-se tot mai adînc în cosmos. Unii consideră că o mîntvira a intrat într-o epocă a culturii audio-vizuale. Generalizarea unei astfel de afirmării pare însă prematură, deoarece ea se referă la perioada cînd aparitia explozia a televiziunii mai pătrăsează încă în diverse zone ale globului, forța primului șoc, corolată cu atracția pînd de magnetism a sîntuții. Dar, sub diferite aspecte, afirmăția eocatăă mai sus ogîndușă o constatare obiectivă, cu implicații deosebit de importante. Tot mai mult, în procesul în țările unde primul șoc — nelipsit de senzational — al apariției radio-televiziunii s-a consumat și prezența acestor moderne mijloace de comunicație a devenit firesc, formele tradiționale de cultură sint amplu puse în circulație pe cale audio-vizuală și, de aici, ne-

credem, un important moment din istoria comunicațiilor educative. Organizat cu multă aplicație și rigurozitate științifică, desăvîrșit într-o atmosferă de prețuire și respect reciproc, susținut prin participarea unor importante personalități și realizat prin bine cunoscuta ospitalitate franceză, acest congres ne prilejulește o rîndușă de confruntare cu experiențele noastre în domeniul radio-televiziunii educative, al producției programelor de pen al organizării și planificării radio-televiziunii școlare propriu-zise cu experiența unor oameni simțind din țări cu tradiție. Problemele deosebite în soluționare și înaltă competență în comisiile și planurile congresului constituie, de altfel, obiectul unor vechi preocupări din partea specialiștilor Radio-Televiziunii române și ai Ministerului Învățămîntului. Evident, nici n-ar putea fi altfel într-un stat a cărui trăsătură fundamentală este grija pentru dezvoltarea armonioasă, multilaterală a personalității umane, pentru dezvoltarea plenară a tuturor creatoare ale poporului, concretizate în îndurarea de noi bucurii materiale și spirituale și destinate scopului nobil al fericirii.

În rîndul mijloacelor moderne de informare, de învățămînt și educație, emisiunile radiofonice și cele de televiziune sînt cîștigat, de pe acum, dreptul la stima posterității. Vitorul cercetării sovietice, fără îndoială, nu numai faptul că prin intermediul radio-ului și al televiziunii este înlesnit accesul la instrucție și cultură a sute de milioane de oameni, dar și contribuția proprie a acestor complexe instituții la progresul civilizației, contribuție care înseamnă crearea și punerea în circulație a nemurătoare opere literare, muzicale, teatrale, științifice etc., autorizarea lor pe o scară largă.

Tot mai mult emisiunile radiofonice și cele de televiziune se dovedesc vaste amfiteatre, de pe scena cărora pornesc, spre dume-nii de toate vîrștele și profesuniile, un adevărat teazaur de cunoștințe. Alături de valoarea conținutului lor, problema formată, a fi-nuțel radiofonice în care emisia-nile sint prezentate acustic și vizual sau teleoperatorilor, constituite o semă extrem de pasionantă.

În contextul general al dezvoltării radio-televiziunii educative, care vînde să se sincronizeze și să se adapteze la marea putere de penetrare a acestor mijloace de comunicație, experiența radio-teleoperatorilor române în domeniul educației extrascolare a copilariei, tineretului și adulților, s-a bucu-

rat, la congresul de la Paris, de o deosebită atenție. Atît în cadrul comisiilor și al întîlnirilor de lucru cu reprezentanții unor radio-televiziuni educative de mare tradiție (Japonia, Franța, Canada, Belgia, Italia etc.), reprezentanții noștri au putut înălța, pe lașy conținutul și înalta emisiunilor radio-televiziunii române. În numeroase domenii am avut ce arăta, dar în și mai multe am avut ce vedea la alții. Acolo unde radio-televiziunea școlară și educațională nu este privită ca un paleativ, ci ca un element deosebit de activ în cadrul structurilor învățămîntului public, cu atribuții bine determinate, menite să completeze și nu să înlocuască școala — aici niciodată, nici cel mai perfect aparat, nu da putea înlocui profesorul de la catedră — s-au realizat adevărate performanțe, îndeosebi în domeniul predării științelor exacte, al matematicii, fizicii, chimiei, științelor naturii, al istoriei și geografiei, al literaturii și artei, al înșuirii tînbilor străluciți, și cea ce e și mai important, în domeniul instruirii celor puși să instruiască elevii, adică al cursurilor destinate corpului didactic, finit, astfel, în cursul, cu tot ce este nou în toate disciplinele.

Pînă de învățămînta rodnică, prin conștințările mijloace, acest congres ne va fi deosebit de util în perfecționarea planului de perspectivă pe care și-l propune radio-televiziunea noastră în domeniul educației și învățămîntului.

Ioan GRIGORESCU
luni, 20 martie, 1967

DESCOPERIREA HIROGIFELOR

Filmele noastre de metraj scurt, în raport cu numitul lung metraj sau film artistic, au căpătat în ultimii ani semnificații cu totul particulare, subliniate îndeosebi prin idee și sinteză. Împerechînd două puncte opuse mai degrabă printr-un obicei moștenit, decît prin niște principii de separare a unei unități, filmul scurt reușește de foarte multe ori să cuprîndă frumusețe, nuanșele artelor rodite pe consumația subiectelor documentare. Încă o dovadă a ingeniozității și sensibilităților românești în stare să limpezesc și să catifeleze momente și teme grave și majore, exprîndu-le cu ușurință și delicatețe.

După o serie de idei transpuse cu gingășie în peliculă, după ce

am prîvit entuziasmați ecranul prezentat al unor asemenea filme de redusă întîndere, cu subiecte diverse, din care nu putem uita Globul de cristal, prezenta lui Cosbuc, jocurile populare, pădurea și pădurarii ei, zămliturile meșterilor olari sau aspecte de neapăte ale căștilor ascunse din dedesubtul oragului, zilele acestea am admirat „Hirogifellele pămîntului”.

Un film de cînduștenii și inexplicabile fenomene ale pămîntului, desfășurat cu inteligentă într-un domeniu care cuprinde probleme mai puțin cunoscute de geografie de geologie sau fizică. Un subiect de pasiune și mister descoperit cu o abilitate științifică înfățișată publicului în mod curgător și accesibil, deși e vorba de niște fe-

precizii asupra explicațiilor exacte și documentate.

Limbașul curgător și nuanșat de comparații utile înțelegerii unor probleme de strictă specialitate, precum și folosirea unor cuvinte simple și comparații plastice într-un text nu lipsit de poezie, alăturat fondului muzical discret, dau filmului o viață sonoră bine echilibrată și un rîm în perfectă armonie cu succesiunea imaginilor.

Omul în acest film e cercetător activ, nevăzînd în subiectul general, descoperitorul unor taine pe care le dezvoltă soluț. prezența fizic numai în câteva secvențe ajutătoare, de investigație și analiză a fenomenelor-cheie în desfășurarea complexă a subiectului.

„Hirogifellele pămîntului” este un film de confruntare a ideii și gîndurilor omului cu posibilitățile științifice de cercetare, încă o probă de frumoașă concurență între știință și artă sub semnul unei inspirație inițiative de a informa și educa publicul.

De unde începe, însă filmul? Pîndul țor de manivela este care și primul pas al realizatorilor în această lume a hirogifelor? Nu: filmul este o consențită a unui laborios studiu, a unor cercetări minuțioase și multilaterale în geografie, geologie, fizică și a unor științe anex. Un om de știință care-i profesor, care-i și un îndrăgostit de averile și frumusețea pămîntului românesc, un inimos, dar și un poet cu simțirea, stă la începutul acestui

Baruju T. ARGHEZI

O DEFINIȚIE A LITERATURII

Atenția reține, dintre numeroasele cercetări, eseuri și studii savante consacrate literaturii, apărute în ultimul timp, o lucrare de un caracter special. Nu este vorba nici de cea mai originală, nici de cea mai solidă și completă definiție posibilă. Dar nu se poate nega faptul că sinteza profesorului francez Robert Escarpit (autor cunoscut al unei mici *Sociologie de la littérature*, 1960), prezentată în 1961 la un congres internațional de literatură comparată, are în felul său toate atributele operii „reprezentative”.

Pe scurt, avem în față, în *La définition de terme littéraire*, un „proiect de articole pentru un dicționar internațional de termeni literari”, elaborat sub egida U.N.E.S.C.O., din care nu lipsește nici colaborările românești (profesorul universitar ieșean N. I. Popa coordonează articolele literii L.). Există deci perspectiva ca formulele lui Robert Escarpit, pe care le parcurgem în *Actes du III-e Congrès de l'Association Internationale de Littérature comparée* (Mouton, 1962, p. 77-89), să devină într-o „civitate oficială”, să se generalizeze, să facă într-o măsură doctrina literară a epocii, dat fiind prestigiul forului tutelar. Cum soluțiile propuse nu au fost încă discutate în critica noastră, necesitatea unui examen preventiv, condus cu oarecare strictețe, devine cu atât mai actuală.

Ca observație de ordin general, vom spune de la început că între compartimentul istoric și semantic, și cel estetic, se constată un evident dezechilibru, oarecum de neevitat. Istoricul constituie noțiunea de „literatură” și analiza sensurilor sale succesive ne menține pe un teren ferm, obiectiv, controlabil. O definiție estetică a literaturii ar fi silit pe Robert Escarpit să opteze între mai multe direcții posibile, să afirme o poziție proprie. Or, un dicționar internațional de acest gen, nu poate înregistra decât teze unanim acceptate, sau acceptabile. El procedea, din principiu, printr-o trecere în revistă cu caracter enciclopedic, cu enumerarea doar a tipurilor de definiții posibile. Dar chiar în acest cadru, „definiția” — cum vom vedea imediat — rămâne totuși prea largă, prea puțin specifică și deloc analitică. Săptămânii și informații sigure scoatem în schimb din sectorul semantic-documentar, bine organizat și pus la punct.

Cum materia însăși ne obligă să fim metodic și exact, trebuie mai întâi relevat că, din antichitate și până în prezent, ideea de literatură, lato sensu, a fost gândită în nu mai puțin de șase înțelesuri bine distincte: 1. Cultural-erudit: noțiunea de „știință în general, de cultură a omului de literatură”, a „literaturii” („a avea o literatură însemnată”); 2. Sociologic, al condiției scriitorului: comunitatea oamenilor de literatură, „republica literelor”; — am adăuga noi — cariera literelor, industria literelor; 3. Estetic, în sensul „literelor frumoase” (*les belles lettres*): arta expresiv-intelectuale (acceptația apare abia la mijlocul secolului al XVIII-lea), arta de a scrie opere de valoare durabilă, arta de a scrie, — prin opoziție cu celelalte arte (disociere capitală, produsă spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, când noțiunea de literatură începe — efectiv — să se autonomizeze), arta de a scrie, diferențiată de alte funcții ale expresiei scrise (disociere modernă), scriere retorică, artificială, convențională (sens peiorativ, de ex. la Verlaine: „Et tout le reste est littérature”); 4. Global: ansamblul producției literare, ansamblul scrierilor unei epoci, țării, scrieri sau orale, bibliografia unei opere și genuri specializate, scrieri sau orale, bibliografia unei probleme (sens categorial și de inventar); 5. Istoric-literar: ansamblul faptelor literare privite ca fenomen istoric distinct, istoria unei literaturi, manualul de istorie literară; 6. Științific-literar, în sensul tehnic de *Literaturwissenschaft*: cunoașterea rațională a faptelor literare, disciplină universitară. Urmează o listă de echivalenți lingvistici, în principalele limbi, și un „comentariu istoric” unde citeva amănunțite sînt necesare.

Din însuși inventarul semantic de mai sus s-a putut observa o evidentă nediferențiere în defavoarea sensului estetic. Conștiința actuală recunoaște literaturii, înainte de orice, calitatea de artă. Deci noțiunea de artă literară ar fi trebuit să se bucură de un relief deosebit, chiar dacă acceptația curat estetică a literaturii reprezintă o cucerire destul de tirzie a spiritului european, poate mai bine spus francez. „Comentariul” vine să teratizeze în parte, toată această bogată polisemie — metodologic utilă — prin ilustrarea permanentă tendințe a literaturii de a-și constitui un domeniu specific. Operație foarte dificilă, care a trecut (reformulăm pe scurt întreaga discuție), prin următoarele faze și mișcări am spune ritmic, periodice.

Până în ziua de azi, ideea de artă literară a fost împiedecată, concurențată sau măcar simplă negată (cazul Croce este cel mai cunoscut), de doi adversari redutabili, de un imens prestigiu, în speță noțiunea de cultură și de creație. Secole întregi, până în pragul erci contemporane, sensul erudit, cultural, epistemologic, intelectual, a dominat definiția ansamblului creațiilor scrise. A fi literat era sinonim cu savant. Literatura nu putea fi gândită în afara acestei sfere, în care conținutul fundamental rămânea cunoașterea, nu creația. Și totuși, o activitate literară specifică exista. Ea aspira mereu să-și definească un domeniu, respectiv un obiect propriu de studiu, prin purificarea ideii de literatură de elementele intelectuale, științifice, istorice, filozofice, heteronome. De fapt, operația nu s-a încheiat nici azi, dovadă că din istoriile literare, istoricii, filozofii, eseiștii nu au fost încă expulzați în mod radical.

Cum se explică această evidentă dificultate a „literaturii” de a fi recunoscută și definită drept o formă specifică de creație? Foarte simplu: până către mijlocul secolului „luminilor”, numai noțiunea de poezie era asimilată ideii de creație, prin păstrarea tenace a sensului etimologic grecesc. Prin urmare — pentru a se constitui ca noțiune — literatura a trebuit să dispute terenul altor idei de cultură (erudite) și de poezie (creative). Înaintarea foarte înecată, s-a desfășurat sub un dublu foc de baraj. Absorbirea sensului de creație estetică, atribuită multă vreme doar poeziei, nu s-a produs decât treptat și numai în felul acesta acceptarea sa ca gen propriu, a devenit, tirziu, cu putință. Ceea ce Croce, în *La poesia* (1936) refuză chiar și în epoca noastră. El încă păstrează poeziei accepția tradițională de creație, rezervând literaturii totalitatea expresiilor culturale, prozice, oratorice, pasionale („I domini della letteratura”).

Dar aventura ideii de literatură nu s-a încheiat prin aceasta. Ea de fapt de acum începe. Separată de știință, de poezia-creație și de poezia-gen literar, literatura se vede supusă în continuare unei duble presiuni, interne și externe. Pe de o parte, ea păstrează sensul estetic restrictiv (creator). Și totuși, prin ruperea sa de poezie, literatura nu poate să nu absoarbă și să nu includă în cuprinsul său toate abaterile de la genul poetic, care încep să apară odată cu secolul al XVIII-lea (genurile zise „vulgare”, proza romanului), aduce la un denominator comun. Ceea ce are drept urmare o pășire evidentă, precipitată, a sensului „poetic”, autic. Însă, în același timp, soarește și riscul ca literatura să se corupă, să degenereze, printr-o prea mare invazie a prozei. Ceea ce face ca esența sa creatoare să se revolve, „literatură” să fie detestată, și astfel să avară toate mișcările „antiliterare” moderne, pe care Robert Escarpit ne le amintește, deși ele confirmă punct cu punct observațiile sale.

Întreaga această schiță istorică, foarte rapid rezumată și reconstituită, este neîndoiește exactă în linii mari. Dar am obținut în același timp și o definiție proprie zisă a literaturii? Desigur că nu. Ne dăm doar seama mai bine de cadrul în care o definiție devine posibilă, de condițiile în care literatura poate lua cunoștință de sine însăși. Iar acest fapt nu este cu puțință fără o precizie delimitare a poeziei — literatură de esență colorială arte, ceea ce implică o raportare precisă la un sistem oarecare de clasificare al artelor. Istoria estetică abundă în soluții. Una celebră — a lui Lessing — s-a născut chiar în secolul XVIII-lea, când se semnează actul de naștere al literaturii ca noțiune. Există arte ale simultaneității și ale succesiunii, din care — evident — face parte și literatura. Pe de altă parte, această „succesiune” implică un anumit tip de creație și trebuie observată tenacitatea cu care literatura, chiar și în destule tratate moderne, apare mereu în primul rând, doar ca un produs al „imaginației”, prin opoziție cu „logica” și „știința”. Accepția „artei literare” („imaginative literature”, „world of fiction”) nu este alta la René Wellek — Austin Warren, *Theory of literature* (N. Y., 1956, p. 22-25), la David Daiches („inventive imagination”). A *critical approaches to literature*, (N. Y., 1964, p. 4-5).

Este drept că Escarpit vorbește și el de „conținutul estetic al poeziei”. Numai că acest „conținut” nu este evocat nici măcar în termenii foarte generali, citați mai sus. Căci a spune că literatura este „creație estetică”, „poezie”, sau „operă de imaginație”, fără alte diferențieri, înseamnă aproape o tautologie, a fixa doar genul proxim. Din fericire, autorul își dă seama că diferența specifică o dă esența limbajului literar, cu care prilej repetă — încă odată — deși foarte fugitiv, tradiționala disociere între „eficacitatea estetică” și „eficacitatea intelectuală” a limbii. Respectiv distincția între imagine verbală și concept, denotație și conotație, sens reflexiv și tranzitiv, etc. Deci literatura ar fi un gen special de „scriitură”, de „limbaj” estetic. De unde și posibilitatea unui nou tip de definiție, mult mai modernă, care a dat o întregă direcție structuralistă și semantică, din păcate nici măcar amintită în trecut, asupra căreia va trebui să revenim într-un viitor apropiat.

Reținem, deocamdată, cu titlu de document, că literaturii și se recunosc doar trei dimensiuni: estetică, lingvistică (neaprofundate nici una, nici alta) și sociologică, înțelegând ca un simplu raport dialectic între autor și public, între creator și colectivitatea receptoare. Deci încă un sens destul de îngust, studiat în apus mult mai adânc, între altele, de o bună și veche lucrare: *La littérature, création, succès*, d'urée de F. Baldensperger (1913), față de care „proiectul” Escarpit, datat 1961, face unori o destul de palidă figură. Noțiunea de „suprastructură” scapă și ea autorului.

Se poate admite, totuși, că textul prezentat dezbaterii va suferi remanieri și, mai ales, completări și apropieri, fie și parțiale, de definiția modernă a literaturii. Azi, când se vorbește atât de insistent și peste tot de „literaritate”, de „structuri”, de „sistemul de sensuri și semnificații”, de „spațiu literar”, de fenomenologia obiectivă a imaginației literare, pare ciudat ca un dicționar internațional să se izoleze, într-un punct atât de important, de o întregă mișcare de idei contemporane. Impulsul său superior este încercarea de a surprinde esența literară în specificitatea sa fără de care operație adevărată definiție a literaturii, sau măcar aceea a secolului XX, nu poate fi în nici un caz concepută.

Adrian MARINO

EXCELSIOR

NICOLAE LABIȘ

serre

À nouveau l'automne
Glisse sur les forêts,
A nouveau grisonnent
Les monts édentés

Les cigognes calmes
Qui viennent de partir
S'entremêlent aux charmes
Des blancs souvenirs

Je m'arrête où sonne
Ton rêve quand tu passes
Et je sens l'automne
Dont la serre me glace.

Mon ombre promène
Sa limpide blancheur;
Comme les fêtes s'amènent
La nuit de terreur.

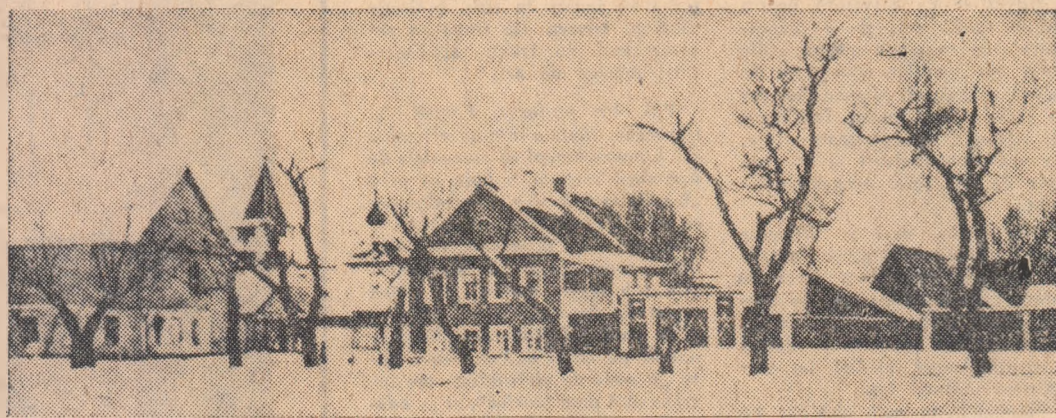
Traduit par Radu DRAGOMIR

BRÂNCUȘI

POARTA SĂRUTULUI (detaliu)
Fotografia: FLORIN DRAGU

TRENUL IMAGINAR (II)

Casa în care a fost scris romanul „Adolescentul”.

tătoare a Dostoievski odată cu explorarea străfundurilor.

Era, firește, izbitoră preferința accentuată a autorului *Dublului* pentru detectarea anomaliilor sufletești. Simptome clinice ale unei izolări de lume, cu o supraapănere derutantă de planuri, cu izbucniri progresive ale maniei persecuției — solicitația lui Dostoievski în *Poemul petersburghez* și apoi în alte scrieri. Infrecventă a fost înclinația adepților unei reconstituirii stricte a faptelor de a reprobă tot ce nu încăpea în aceste margini. Dacă pot fi ferite sugestiile medicinii de specialitate (cu deosebire pentru domeniul propriu de activitate) ele nu se înscriu în ordinea preocupărilor estetice, de timp ce se rezumă la înțelegerea manifestărilor psihopatologice. Acel diavol înjucător și împertinat, care strigă reputația onestului funcționar, împunându-i înfașurarea și numele, nu este numai materializarea unei holi, dedublarea personalității. Domnul Goliadkin-junior e un trîmbac al răului care, mai tirziu se va imprima cu sigiliul de teroare pe chipurile Bascolioșilor și Karamazovilor. Am menționat de năruie groazei eroul din *Dublul* se echivocă, reurge la un subterfugiu: crede la un moment dat că în ventidul o altă persoană, ce accepta date exteroare, în care a încorporat tot ceea ce era negativ, a izgonit implicit secțiunea ticlăoasă a ființei sale. Acest exorcism e o iluzie, căci demonul nu e de fapt răpus, îl urmărește ca o umbră și îl chină prin însuși actul de substituție (de care dublul profită din plin). Ca intruchipare organică, în acest roman, stările opuse sînt separate toamă prin prezența a doi Goliadkini și apoi a mai multora. Tendința este însă spre unificarea, spre coabitarea frumosului și urtului, a mindriei și a supunerii, a durerii și a plăcerii, a spiritului întreprinzător și a abilității — toate convergență spre forate de iradiție determinate pentru coagularea personajului. În *Dublul* Dostoievski abia întrevede roadele extraordinarului sondaj pe care îl efectuează în ungherele nevăzute ale psihicului. Nu peste multă vreme tipurile dostoievskiene se vor caracteriza printr-o constituție sufletească, bazată pe discontinuitatea actelor psihice, pe labilitatea maximă a reacțiilor până aproape la o simultaneitate a conștientului. Trebuie să prevenim o exagerare: ca psihologia lui Freud, ireductibilă, eroii se prezintă totuși net diferențiați. Sînt vizibile mai departe trăsăturile dominante și nu se șterge, bunăoară, linia de demarcație între călări și victime. Dostoievski va scria însă tiparele caracterului clasei dintre înțelegeri și porniri incerte, dintre conștient și subconștient. Știința psihologiei va studia pe alte căi aceste relații dar va recunoaște în scrierilor noi un desoperitor de teritorii noi. Deși cazurile descrise de Dostoievski sînt paroxistice și ies din sfera obișnuitului, trecute prin prisma sufletului comun și subsumate, cum și sînt adesea, unor motive de existență, care dau amprenta personalității, ele ne apar ca o proiecție de un *realism fantastic* (denumirea îi aparține scrierilor) a complexității naturii omenești.

Atunci, în fața de elaborare a *Dublului* mijloacele directe de descriere și se păreau înainte să se înalte și să se coboare pe un grafic amestec spre sublim și spre terifiant. În fața care precede încheierea universului său tumultuos și omogen Dostoievski apelează la formele ontologice și ale miraculosului satic. El vestea că există literatură necreativă în psihicul omeneș. Fridge pe care, la început, nu le putea străbate decât cu razele lanternei magice, cu formele „coloritului fantastic”.

Mai ales etapa aceasta a „coloritului fantastic” și a despărțirii stărilor, a distincției chiar corporale între inocență și abjecție ne oferă noi indicii pentru o apropiere între *Dublul* și *Procesul*.

Dacă la Kafka visul nu are altă o funcție de dezvaluire psihologică cit de pătrundere, fără opreliște, într-o realitate supra-sensibilă, și de propunere a unor alte vase comunicante între erou și lumea înconjurătoare, tratarea fantastului pe planul cotidianului are corespondențe cu metoda dostoievskiană. Pe scrierilor rus îl preocupă „vensimilitatea” elementului ireal, cum subliniază Tamara Gane în documentatele și note critice, care însotesc primul volum de *Opere editat de curind în românește*. La Poe, chiar dacă există fantastul este nu fel de fantastic material dacă ne putem exprima astfel”, scrie autorul *Dublului*. În nuela *William Wilson*, care favorizează unele analogii, sosirea omonimului și istorisită ca și cum s-ar petrece perfect plauzibil; el deține însă mai curind rolul unui lînger protector al eroului, șoptind conștiinței, avertismentul încredințat cu *divine* de ursula lui necerțită. Pornind de la scrierilor american care, spre a străpunge tot neconștientul psihicului întunecat, supune halucinației unei analize cerebrale, de o perspicacitate matematică, Ma-

Într-una din cășele de pe ulița Alchimștilor a scris Kafka, în Iarna 1916-17, mai multe povestiri din volumul „Medical de țară”.

rei Calinescu stabilește o fină clasificare a valențelor fantastice. (*Structura fantastului în proza lui Edgar Allan Poe — vol. Esouri critice*). Am adăuga că pe cînd autorul *Corbului* minimește tehnica misterului cu detașare, cu un „patetism glacial”, Dostoievski e cuprins de mari exaltări, revelațiile sale au loc cu răscăsurii frecvente. Dar nu intră aici, în aria cercetării, disocierea față de modele celebre (demonstrăm dedublării la Hoffmann sau Poe) care merită să fie pe larg examinate ca puncte de reper și, uneori, surse originare atît pentru Dostoievski cit și pentru Kafka. Ceea ce se impune acum judecării noastre comparative este faptul că și în *Dublul* și în *Procesul* imaginarii lipsit de valul supranatural-lugubru este înfățișat faptul divers și suport — cu un rezultat minor — rigurile autenticității realiste. Cognoul păsăre de zăvoal pe ulițele vicii zilnice și euzegate toate prerogativele firescului. În carne și oase domnul Goliadkin-junior se plimbă de-a lungul cheii și nimeni nu pare intrigat de nemaiomenia apărute, înclut uluiera celui „zurpat” de identitate devine suspectă. La Kafka, unde fantastul își extrage seva dintr-o pluralitate de mitologii (comentariul au întregit confluența unor felurite și succesive tradiții literare), grania între real și ireal pier, trecește stul line, iar plaustrul său parabolic, este prezentat cu minuțiozitate, cu precizia milimetrică a observației, ce integrarea încredere în derularea momentelor. Într-o evidentă și obscuritate, între perceptibil și imperceptibil distanța nu poate fi dedusă cu măsurători categorice. Fîndcă scrierile, balustrade, coridoarele, acaparează direct privirea cititorului, el nu se mai poate îndoi de existența lor palpabilă. Alain Robbe-Grillet observă: „Efectul halucinant provine din claritatea extraordinară și nu din un dubiu sau certuri. Nimic nu e mal fantastic, în definiție, decît precizia” (*De realism à la radiu* — vol. *Pour un nouveau roman*). Am semnalat „naturalitatea” irealului, ar trebui să stăruim, poate, asupra ironiei specifice, cu care Kafka îl introduce în decorul cotidian, ironie care nu atenuază fiorul descrierii.

De vreme ce fantastul seară snuval de monstroși și în *Poemul petersburghez* și în *Procesul*, putem să extindem conștientul și să considerăm că ambele romane gravitează în jurul motivului dublului? Este și Josef K. tulburat de vedenia unui alter ego, pară amovă ivit ca s-a lîrte și s-a lîdreditează? Se pare că nu. În orice caz eroul din *Procesul* nu schițează vreo tentativă de a transfera viza asupra altuia, preia dureroasă povară, dominat de o interesantă ipoteză cu privire la prezența dublului emite însă Marthe Robert în monografia citată: cuplurile care intervin violent în cursul acțiunii (paznicii și apoi însoțitorii în *Procesul*, ajutoarele agrimensurului în *Castelul*) nu ar fi, simbolic, dect o parte componentă a ființei eroului, partea trupescă, animalică, compromițătoare, pe care în înălțarea lui spre spiritualitate, el voise s-o repudieze. Poate că vine care i se atribuie rezidă locmi în această fragmentare și netu-

S. DAMIAN

gazeta literară

Organ săptămînal al Unlunii Scriitorilor din Republica Socialistă România

Redacția: București, Bd. Ana Ipătescu 15. Telefon: 12.94.44; 11.89.36; 12.74.26

Administrația: Șos. Kiseleff 10. Telefon: 18.33.99

Abonamente: 3 luni, 13 lei; 6 luni, 26 lei; 1 an, 52 lei

Imprinat la Intreprinderea poligrafică „Informația”